[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعلنا من المؤمنين المسلمين ووفقنا التعلم علوم الحق واليقين واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك
له واشهد ان محمدا عبده ورسوله وصلى الله على خير خلقه محمد الذي سن لنا قيام رمضان وعلمنا احكام العبادة
وفضائل القرآن وعلى آله واصحابه الذين فازوا بمفازة الرحمة والرضوان اما بعد میگوید فقیر محمد عبد الرزاق لکهنوی ابن
رئیس المفسرین مولانا مولوی جمال الدین احمد مد الله ظلال فیوضه الی یوم الدین که مخفی ومحتجب نماند بر اہل بصیرت که درین زمان خلل آوران بعضی از مفسدین فی
الارض بانکار سنیت تراویح که سنت سنیه پیغمبر آخر الزمان است دست و پا زده اکثری را از عوام الناس در ورطه ضلالت افگنده وترک آن رواج داده اند و باتباعان نبی
کریم که مستبشر اند به بشارة قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله ویغفر لکم ذنوبکم بفحوای المر تقیس
علی نفس مطعون ومتهم بابتداع ساختند لهذا رساله مختصر در تحقیق آن مستدل باحادیث صحاح نبویه ترقیم نمودم که طالبان را بکار آید ونام
او منهاج الرضوان فی مسائل قیام رمضان نهادم واز مفصل به پنج فصل ساختم فصل اول در اثبات سنیت تراویح باید دانست
که تراویح جمع ترویحه است وآن مصدر است بمعنی استراحه وتسمیه اش باین اسم از آنست که بعد هر چهار رکعت از ان استراحه مستحب است و
شفعه را از ان ترویحه خوانند وآن سنت است باتفاق اهل سنت وجماعت ثابت است باحادیث صحیحه در صحیح بخاری از عروه
مروی است که ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج ليلة من جوف الليل فصلى في المسجد وصلى رجال بصلوته فاصبح

الناس فتحدثوا فاجتمع اكثر منهم فصلى فصلوا معه فاصبح الناس فتحدثوا فكثر اهل المسجد من الليلة
الثالثة فخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم فصلوا بصلوته فلما كانت الليلة الرابعة عجز المسجد عن اهله
حتى خرج لصلوة الصبح فلما قضى الفجر اقبل على الناس فتشهد ثم قال اما بعد فانه لم يخف على مكانكم ولكني
خشيت ان تفترض عليكم فتعجزوا عنها فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك يعني بدرستیکه
رسول خدا صلی الله علیه وسلم شبی که نیمه از ان گذشته بود بدر آمد از حجره و نماز گزارد در مسجد و آدمیان اقتدا کردند بآن حضرت و صبح ان
بیان کردند احوال نماز را پس جمع شدند زیاده از ان در شب دیگر پس نماز کردند همراه حضرت باز صبح آن باهم ذکر کردند زیادتی کسان پس اهل
شدند اهل مسجد یعنی در شب سوم از شب دوم پس برآمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و نماز گزاردند بنماز آنحضرت پس هرگاه که آمد شب
چهارم تنگ آمد مسجد از اهل خود تا آنکه برآمد آنحضرت برای نماز صبح یعنی تا صبح می آمدند کسان و می نشستند و آنحضرت در آن شب نبرآمد
بود پس وقتیکه از نماز فجر فارغ شد روی کرد بسوی آدمیان و کلمه شهادة خوانده فرمود که پوشیده نماند بر من آمدن شما لکن خوف کردم از انکه
فرض شود بر شما و عاجز شوید از ادای آن پس وفات یافت آنحضرت و باند امر بران یعنی و بودند صحابه امیخواندند تراویح در خانه ها خود در
مشکوة می آرد از زید بن ثابت ان النبي صلى الله عليه وسلم اتخذ حجرة في المسجد من حصير فصلى فيها ليالي
حتى اجتمع عليه ناس ثم فقدوا صوته ليلة وظنوا انه قد نام فجعل بعضهم يتنحنح ليخرج اليهم فقال ما زال بكم
الذي رايت من صنيعكم حتى خشيت ان يكتب عليكم ولو كتب عليكم ما قمتم به فصلوا ايها الناس في
بيوتكم فان افضل صلوة المرء في بيته الا الصلوة المكتوبة متفق عليه يعني نبي صلی الله علیه وسلم ساخت
حجره در مسجد از بوریا یعنی معتکف شد و نماز گزارد در ان شبها چند تا مجتمع شدند آدمیان پس نیافتند شبی آواز حضرت را گمان
بردند که آنحضرت خواب کرده است پس تنحنح کردند ایشان تا که برآید آنحضرت بنماز پس فرمود آنحضرت همیشه با شما آنچه
می بینم از کار شما من ترسیدم که نوشته شود بر شما و اگر فرض شود نتوانید قیام بان پس نماز گزارید بخانه خود ها ای آدمیان چه
بهترین نماز مرد بخانه اوست غیر نماز فرض که بهترین ان در مسجد است این حدیث متفق علیه است که در صحاح سته موجود
است و نیز تحریص آنحضرت بران بصحاح ثابت میشود چنانچه ابوداود در سنن از ابی هریرة روایت میکند که گفت کان
رسول الله صلى الله عليه وسلم يرغب في قيام شهر رمضان من غير ان يامرهم بعزيمة ثم يقول
من قام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه فتوفي رسول الله صلى الله عليه

وسلم والامر على ذلك فى خلافة ابى بكر وصدرا من خلافة عمر رضي الله عنهما يعني بود رسول خدا صلى الله عليه وسلم ترغيب مى نمود در قيام ماه رمضان بى انكه امر كند ايشان را بايجاب يعني بعضي اوقات از انحضرت امر استحبابى نيز ريه داده مثل اذا دخل عليكم شهر رمضان صوموا يومه وقوموا ليله ومثل آنكه سابقا گذشت از امر گزاردن تراويح در خانه و باز ايستادن كردن فرض دليل قويست برانكه مراد ازين امر ايجاب نيست پيغمبر مود كسيكه قيام رمضان بجا آرد با ايمان و اميد ثواب بخشيده شود تمام گناهان ما سبق او كه سرزده انداز و پيغمبر وفات يافت و ماند امر بران بعد ازان بود امر بران در خلافة ابى بكر صديق رضي الله عنه و چيزى از خلافة عمر رضي الله عنه يعني حضرت عمر جماعة تراويح در مسجد مقرر ساختند چنانچه در موضع خود خواهد آمد ان شاء الله تعالى ازينجا مندفع گرديد قول كسيكه قائل بفرضيتش گشته است و بر مواظبة آنحضرت بران امر فرمودن و تحريص نمودن باقامت آن در خانه دليل قويست چه حضرت صلى الله عليه وسلم حريص بود بر عبادت و اما انچه از ام المومنين عائشه رضي الله عنها مرويست كه انحضرت زياده نميكرد در رمضان و نه در غيران از يازده ركعه مراد او نماز تهجد است كه هميشه بر ميخواند چنانچه همين ام المومنين مرويست ان النبى صلى الله عليه وسلم صلى وذلك فى رمضان رواه البخاري يعني نبي صلى الله عليه وسلم نماز گزارد و آن گزاردن ان نماز در رمضان بود يعني در غير آن نگزارده بود پس آن تسويه رمضان و غير آن در گزاردن يازده ركعه در تهجد بود پس منافى نخواهد بود گزاردن تراويح را غير از تهجد كه بروايه عائشه رضي الله عنها يازده ركعه است و انچه فقهاء ما رحمهم الله مواظبة امير المومنين عمر رضي الله عنه را دليل مى آرند مراد او مواظبة بر هيئة مخصوصه است نه نفس تراويح چنانچه در موضع خود مى آيد در خزانة المفتين ميگويد التراويح سنة موكدة للرجال والنساء هو الصحيح وفى الدر المختار والتراويح سنة موكدة لمواظبة الخلفاء الراشدين للرجال والنساء اجماعا وفى المستملى شرح منية المصلى ومن السنن الموكدة التراويح وفى الهداية والاصح انها سنة كذا روى الحسن عن ابى حنيفة رحمه الله لانه واظب عليها الخلفاء الراشدون والنبي عليه الصلوة والسلام بين العذر فى تركه المواظبة وهو خشية ان تكتب علينا و فى المجمع البركات وفى فتاوى الحجة هي سنة موكدة باجماع الصحابة رضى الله عنهم ومنكرها ضال مبتدع غير مقبول الشهادة وفى المضمرات هو الصحيح كذا فى شرح ابى المكارم فى الخانية هى سنة موكدة للرجال والنساء توارثها الخلف عن السلف من لدن تاريخ رسول الله صلى الله عليه وسلم الى يومنا هذا كذا فى كنز العباد ولو ترك اهل بلدة التراويح قاتلهم الامام على ذلك كذا فى السراجية يعني تارك تراويح مستحق سب است و منكر

ضال ومبتدع خارج از فرقه اهل سنت وفي فتاوى قاضي خان التراويح سنة مؤكدة للرجال والنساء توارثها الخلف عن
السلف من لدن تاريخ رسول الله صلى الله عليه وسلم الى يومنا هذا وهكذا روى الحسن عن ابي حنيفة رحمهما الله
انها سنة لا ينبغي تركها وقال قوم من الروافض سنة للرجال دون النساء وقال قوم منهم ليست سنة اصلا لان
النبي عليه السلام اقامها في بعض الليالي ولم يواظب عليها ثم احدثها عمر رضي الله عنه ولاهل السنة و
الجماعة ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال في شان رمضان فرض الله عليكم صيامه وسن لكم
قيامه وقد واظب عليها الخلفاء الراشدون رضي الله عنهم اجمعين وقال عليه السلام عليكم بسنتي وسنة
الخلفاء الراشدين من بعدي واقامها ازواج النبي صلى الله عليه وسلم نحو عائشة وام سلمة رضي الله عنهما
اقامت عائشة رضي الله عنها خلف ذكوان وام سلمة رضي الله عنها اقامت بجماعة النساء امتها مولاتها
ام الحسن البصري وكانت هي في صفهن واثنى علي على عمر رضي الله عنهما ودعا له بالخير فقال نور الله تعالى
مضجع عمر كما نور مساجدنا وانما لم يواظب النبي عليه السلام خشية ان تكتب علينا اليه اشار في حديث
رواه عمر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم فثبت انها سنة وفي شرح ابي المكارم سن التراويح هي
للرجال والنساء وبعض الروافض على انها سنة الرجال وهي سنة النبي صلى الله عليه وسلم [illegible]

تنبيه حاصل مقصود قاضي خان از نقل اقامت ام المؤمنين ام سلمة وام المؤمنين عائشة صديقه رضي الله
عنهما تراويح را سنيت نفس تراويح است بزنان نيز نه آنكه جواز كيفيت آن اين امهات المومنين داشته باشند زيرا كه
حضرت صلى الله عليه وسلم جماعة را مخصوص برجال موكد ساخته چنانچه از روايات كتب احاديث مستفاد
وواضح ميشود في المشكوة في الفصل الاول من باب الجماعة وفضلها برواية البخاري عن
ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم والذي نفسي بيده
لقد هممت ان امر بحطب فيحطب ثم آمر بالصلوة فيوذن لها ثم امر رجلا فيوم
الناس ثم اخالف الى رجال وفي رواية لا يشهدون الصلوة فاحرق عليهم بيوتهم والذي
نفسي بيده لو يعلم احدهم انه يجد عرقا سمينا او مرماتين حسنتين لشهد العشاء وفيه
في الفصل الثاني من باب الامامة برواية ابي داود عن ابي عطية العقيلي قال كان مالك بن الحويرث

رضی الله عنه یاتینا الی مصلانا یتحدث فحضرت الصلوٰة یوما فقال ابو عطیة فقلنا له
تقدم فصله قال لنا قدموا رجلا منکم یصلی بکم وسأحدثکم لم لا اصلی بکم سمعت رسول
الله صلی الله علیه وسلم یقول من زار قوما فلا یؤمهم ولیؤمهم رجل منهم از اینجا یعنی فرمودن
رسول الله صلی الله علیه وسلم لیؤمهم رجل منهم معلوم شد که غیر مردان امام شدن نماز نمی باید پس نماز
امامت زنان درون هم نمی شاید و آنچه از گزاردن حضرت ام المومنین ام سلمه رضی الله عنها تراویح را بامامت
ام حسن بصری منقول شده یا باجتهاد حضرت ممدوحه بوده باشد و اجتهاد افراد اصحاب باوجود مخالفت
دیگران از اصحاب حکم روایت شاذه دارد در اثبات احکام سند نمیتوان شد و هیچ یک از صحابه قائل
امامت زنان نشده پس بی شبهه جماعة زنان بانفرادهن زنان هم امام و هم مقتدیان باشند
مکروه تحریمی است که حکم حرام دارد چنانچه اتفاق کرده اند فقهای حنفیه بران در وقایه نوشته
کره جماعة النساء وحدهن وفی البحر الرائق وجماعة النساء ای وکره جماعة النساء لانها
لا تخلو عن ارتکاب محرم وهو قیام الامام وسط الصف فیکره کالعراة کذا فی الهدایة
وهو یدل علی انها کراهة تحریم لان التقدم واجب علی الامام للمواظبة من النبی صلی الله علیه وسلم وترك
الواجب موجب لکراهة التحریم المقتضیة للاثم ویدل علی کراهة التحریم فی جماعة العراة بالاولی واستثنی
الشارحون جماعتهن فی صلوٰة الجنازة فانها لا تکره فانها فریضة وترك التقدم مکروه فدار الامر
بین فعل المکروه لفعل الفرض وترك الفرض لترکه فوجب الاول بخلاف جماعتهن فی غیرها ولو صلین
فرادی فقد یسبق احدهن فتکون صلوٰة الباقیات نفلا والشغل بها مکروه فیکون فراغ تلك موجبا لفساد
الفریضة کصلوٰة الباقیات کتقیید الخامسة بالسجدة لمن ترك القعدة فافاد ان امامة المرأة للنساء
صحیحة واستثنی فی السراج الوهاج مسئلة وهی ما لو استخلف الامام امرأة وخلفه رجال ونساء فسدت
صلوٰة الرجال والنساء والامام المقتدیة فی قول اصحابنا الثلاثة خلافا لزفر واما فساد صلوٰة الرجال
فظاهر واما فساد صلوٰة النساء فلانهم دخلوا فی تحریمة کاملة واذا انتقلوا الی تحریمة ناقصة لم یجز
کانهم خرجوا من فرض الی نفل فان تقدمت الامام وکره جماعة النساء وحدهن لانه یلزمهن احد المحظورین قیام

الامام وسط الصف وهو مكروه او تقدم الامام وهو ايضا مكروه في حقهن وفي رمز الحقائق شرح كنز الدقائق للعيني وكره ايضا جماعة النساء لانها لا تخلو عن نوع حرام وفي مختار الفتوى ويكره للنساء حضور الجماعات وفي القدوري ويكره للنساء ان يصلين وحدهن بجماعة وفي معدن الحقائق شرح كنز الدقائق وجماعة النساء اي كره جماعة النساء عندنا وفي ملتقى الابحر وكذا يكره جماعة النساء وحدهن لانه يلزمهن احد المحظورين اما قيام الامام وسط الصف وتقدمه وهي مكروهان في حقهن كراهة تحريم الا في صلوة الجنازة فانها لا يكره فيها لانها فريضة ولا تترك بالمحظور وفي الهداية ويكره للنساء ان يصلين وحدهن الجماعة لانها لا تخلو عن ارتكاب محرم وهو قيام الامام وسط الصف فيكره كالعراة وفي شرح المختصر الوقاية لمولانا عبد العلي البرجندي كجماعة النساء وحدهن فانها مكروهة ايضا لاستلزامها كراهة توسيط الامام او زيادة الكشف والمقصود من تقييد الواحدة انه لو اقتدى النساء امامة مع الرجال وبدونهم برجل لا يكره ولا يبقى ان يتوهم انه لو اقتدى النساء مع الرجال بالمرءة انتفت الكراهة فانه باطل قطعا واعترض عليه بان كراهة امامة النساء تحريمية وكراهة هؤلاء المذكورين تنزيهية فلا يحسن التشبيه ويمكن ان يقال تقرر في العربية ان الاكثر في باب التشبيه ان يكون وجه الشبه اقوى في المشبه به فلا يرد الاعتراض وفي جامع الرموز كجماعة النساء جمع نسوة اسم جمع وحدهن حال او مصدر كما هو راي البصرية او ظرف كما هو راي الكوفية والمعنى كاقتداءهن بامرءة فانه مكروه وفيه اشعار بانه لا يكره جماعتهن في صلوة الجنازة وكذا اقتداءهن بالرجال وهذا اذا لم يكن في الخلوة والا فيكره وان كان محرما لكل كذا في النهاية

وفي شرح مختصر الوقاية لملا الهداد كجماعة النساء وحدهن مثل جماعت گزاردن زنان تنها بی مرد که امام ایشان نیز زن باشد مکروه است انتهی و در جماعه زنان با امامة زن یکی از دو کراهة تحریم متصور است اگر امام پیش ایستاده شود هرج و بیباکی مینماید وان بفحوای آیه کریمه وقرن في بيوتكن ولا تبرجن حرام است واگر میان صف ایستاده شود ترک مقام امام و تخلف از طور جماعه مسنونه لازم می آید باهم اگر با وجود ارتکاب کراهة اگر زنان با امامة زن جمع گشته امام در میانه صف شان بایستد بنابر تقلیل کراهة گو تحریمی باشد کما في شرح الوقاية

وتقف الامام وسطهن لو فعلن لفظ الامام يستوى فيه المذكر والمؤنث فلم يدخل تاء التانيث
فيه وفي الدر المختار ويكره تحريما جماعة النساء ولو في التراويح في غير صلوة جنازة لانها لم تشرع مكررة
فلو انفردن تفوتهن بفراغ احداهن ولو امّت فيها رجالا لا اقتداء لسقوط الفرض بصلوتها الا
اذا استخلفها الامام وخلفه رجال ونساء فتفسد صلوة الكل فان فعلن تقف الامام وسطهن فلو
تقدمت اثمت الا الخنثى فيتقدمهن كالعراة فيتوسطهم الامام وتكره جماعتهم تحريما فتح وفي الطحطاوي
قوله ويكره تحريما جماعة النساء لان الامام ان تقدمت لزم زيادة الكشف وان وقفت وسط الصف
لزم ترك الامام مقامه وكل منهما مكروه كما في العناية وهذا يقتضي عدم الكراهة لو اقتدت
واحدة فقط لمحاذية لفقد الامرين الحلبي وفيه ايضا قوله تقف الامام هو من يؤتم به ذكرا كان او انثى
وترك التاء هو الصواب لانه اسم لا وصف نهر فلابد من تقدم عقبها على عقب من خلفها اقول هذا على
غير الاصح الاتي والوسط هنا بسكون السين لا غير وفي الصحاح كل موضع صلح فيه بين فهو بالتسكين
نحو جلست وسط القوم والا فالتحريك كجلست وسط الدار وربما سكن وليس بالوجه انتهى وقيل كل منهما يقع موقع الاخر قال الازهري وكأنه
الاشبه وذكر السيوطي في شرحه انه موضع صالح لبين نحو جلسنا بمجلسنا وسطهم اذ هم وسط للكلمة
ابو السعود واذا توسطت لا تزول الكراهة لانه اقل كراهية من التقدم قاله في البحر وفي رد المحتار المعروف
بيننا قوله ولو في التراويح افاد ان الكراهة في كل ما تشرع فيه جماعة الرجال فرضا ونفلا وفيه ايضا
قوله تقف الامام بالمثناة الفوقية لان فاعله الامام وهو هنا مؤنث حقيقي الخ وقال ملا علي
القاري يجوز التذكير لانه مصدر بمعنى المفعول اي المقتدى به الخ وفي النهر هو من يؤتم به
ذكرا كان او انثى وفي بعض النسخ الامامة وترك التاء هو الصواب لانه اسم لا صفة قوله
وسطهن في المغرب الوسط بالتحريك اسم لعين ما بين طرفي الشيء كمركز الدائرة وبالسكون
اسم مبهم لداخل الدائرة مثلا ولذا كان ظرفا والاول يجعل مبتدأ وفاعلا ومفعولا به الخ وفي
ضياء العلوم الوسط بالسكون ظرف مكان وبالفتح اسم تقول وسط راسه دهن بالنصب لانه
ظرف واذا فتحت السين فتحت الطاء وقلت وسط راسه دهن فتجعل الاسم الخ

قلت وعليه يجوز هنا الفتح والسكون لانها اذا وقفت في نصف الصف صدق انها في الوسط
بالسكون وانها عين الوسط بالتحريك ويكون نصبه في الاول على الظرفية وفي الثاني على الحال
لانه بمعنى متوسطة فافهم قوله فلو تقدمت اثمت افاد ان وقوفها وسطهن واجب كما صرح به
في الفتح وان الصلوة صحيحة وانها اذا توسطت لا تزول الكراهة وانما ارشدوا الى التوسط
لانه اقل كراهة من التقدم كما في السراج بحر ـ وجماعت زنان با امامت مرد بدون شرکت مرد دیگر در اقتدا
در خانه مکروه است و در مسجد روا است كما في الدر المختار كما تكره امامة الرجل لهن في بيت ليس معهن رجل غيره
ولا محرم منه كاخته او زوجته او امته اما اذا كان معهن احد ممن ذكر او امهن في المسجد لا يكره
بحر وفي الطحطاوي، قوله اما اذا كان معهن واحد اي شخص احد فيهم لا انثى قوله او امهن في
المسجد اي وباب مفتوح قاله الحلبي بحثا قوله لا يكره هل الا في المصلين في الخلوة والا فتكره ان امهن هكذا مثل
ونحوه للحموي وفيه نظر الا ان يحمل على المحرم برضاع او مصاهرة قال ابو السعود وفي الاشباه قوله ليس معهن
رجل غيره ظاهره ان الخلوة بالاجنبية لا تنتفي بوجود امرأة اجنبية اخرى وتنتفي بوجود رجل آخر تامل
ايضا قوله في المسجد لعدم تحقق الخلوة فيه لذا لو اجتمع بزوجته فيه لا يعد خلوة كما يأتي في فصل يا د
دوم در مقدار تراویح باید دانست سنت در تراویح بیست رکعت است در مواهب لطیفه مذکور است روی البیهقی باسناد
صحيح ان الناس كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب رضي الله عنه في شهر رمضان عشرين ركعة قال
الحلبي والسر في كونها عشرين ان الرواتب في غير رمضان عشر ركعات فضوعفت لانه وقت جد
وتشمير وفي الموطا بثلاث وعشرين وجمع البيهقي بينهما بانهم يوترون بثلث روایت کرد بیهقی باسناد صحیح
که آن مردمان قیام می نمودند در عهد عمر بن الخطاب رضی الله عنه در ماه رمضان بیست رکعت گفت حلبی سر بودن آن بیست
رکعت نسبت که رواتب در غیر رمضان ده رکعت است پس دو گونه کرده شد آن قیام که آن وقت مشقت و رنج است
چه جناب رسالت مآب فرموده در شان رمضان وينادي مناد يا باغي الخير اقبل ويا باغي الشر اقصر یعنی ندا
کند یک منادی که ای طالب خیر پیش آی یعنی مستعد شو و زیاده کن عمل خیر و ای جوینده بدی کم کن و مولانا محمد بحر العلوم در ارکان
اربعه می آرند از ابن عباس كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي في رمضان عشرين ركعة سوى الوتر

صلی الله علیه وسلم نماز می کرد در رمضان بیست رکعة ونیز نقل میکنند از شیخ عبد الحق که گفت گفتند یعنی محدثین که اسناد آن ضعیف است
ومعارض بحدیث ام المومنین عائشه رضی الله عنها وظاهر آنست که معارضه نیست چه ام المومنین خبر موافق علم خود داد واحتمال دارد
که رسول خدا صلی الله علیه وسلم بیست رکعة در خانه ام المومنین میمونه خوانده باشد ومشاهده ابن عباس ومواظبة صحابه بر بیست
رکعة قرینه صحت روایت ابن عباس است پس مستمر ماند امر بران در زمان شریف آنحضرت ودر زمان خلافت افضل الصدیقین
ودر ابتدای خلافت امیر المومنین عمر رضی الله عنهما پس ترجیح کرد امیر المومنین کسانرا بر قاری واحد پس نماز کردند همراه او
یازده رکعة بعد ازان تقرر یافت بیست رکعة پس گشت سنت بیست رکعة ونیز همین ست مذهب فقهای شافعیة ونزد مالکیه
سی وشش رکعة است ودر قولی از ایشان چهل رکعة کذا فی شرح ابی المکارم **فصل سوم** در نیة تراویح ادا میشود تراویح
بنیة تراویح یا بنیة سنت وقت یا بنیت قیام شب رمضان ودر نیت مطلق نماز یا نفل مطلق بدون قید وقت اختلاف است
وصحیح آنست که ادا نمیشود وهمچنین اگر کسی در تراویح اقتدا بمفترض یا بکسی که نفل دیگر میگزارد وهمچنین اگر اقتدا بامام تراویح
کرد بدون نیت تراویح یا نماز امام ادا نخواهد شد بالجمله تعیین نیت شرط است در تراویح حتی که اگر کسی تراویح به نیت قضا
فجر یا غیر آن گزارد تراویح ادا نخواهد شد ونیز تعیین هر شفعه شرط نیست که اگر در شفعه ثانیه اقتدا بنیة شفعه اولی کرد روا است
کذا فی فتاوی قاضیخان وازانجاست که کسی چهار ترویحه بنیت تراویح همراه امام گزارد وبعد ازان اقتدا بشفعه ثانیه
بنیة وتر نمود وبظن آنکه امام نیز وتر میخواند که بیست رکعة تراویح ختم شده وامام تراویح میخواند نماز شبه رواست کذا فی [illegible]
فصل چهارم در کیفیت تراویح باید که تراویح بیست رکعة بگزارد بده سلام با جماعة وختم قرآن ونشستن بعد توقف نماید
هر ترویحه که عبارة از چهار رکعت از تراویح است وسیاتی تحقیقه انشاء الله کذا فی القاضیخان وخزانة المفتیین ومستحب
باداء ها بالجماعة یعنی مستحب ادا تراویح یعنی در مسجد زیرا که نفس جماعت در تراویح سنت است علی الکفایة که اگر تمام
اهل مسجد فرادی خوانند مسیی خواهند شد واگر در مسجد اقامة تراویح بجماعت کرده شود وکسی از احاد ناس تخلف از جماعت ورزد
بدون انکار مسیی نخواهد شد اما آنکس را انفراد ای تراویح بجماعت مستحب است ونیز اگر قومی ادای تراویح بجماعة در خانه کنند
با آنکه در مسجد نیز جماعة تراویح میشود مسیی نخواهد شد کذا فی مجمع البرکات والسنة فیها الجماعة عند الجمهور علی
الکفایة حتی لو ترك اهل المسجد اساؤا ولو اقامها البعض فالمتخلف عن الجماعة تارك للفضیلة ولم
یکن مسیئا کذا فی خزانة الروایات وفی فتاوی قاضیخان والحاصل ان الجماعة علی وجه الکفایة ان ترك

اهل المسجد كلهم فقد اساؤا وتركوا السنة وان اقيمت التراويح فى المسجد بالجماعة وتخلف رجل
من احاد الناس وصلى فى بيته يكون تاركا للفضيلة ولا يكون مسيئا ولا تاركا للسنة وان كان
الرجل ممن يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته ويقل عند غيبته لا ينبغى له ان يترك الجماعة لان فى
تركه تقليل الجماعة وان صلى بجماعة فى البيت اختلف المشائخ والصحيح ان للجماعة فى البيت فضيلة
وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى فاذا صلى فى البيت بجماعة فقد حاز فضيلة اداءها بالجماعة وترك
الفضيلة الاخرى هكذا قاله الشيخ القاضى الامام ابو على النسفى رحمه الله والصحيح ان اداءها بالجماعة
فى المسجد افضل لان فيه تكثير الجماعة از اينجا معلوم شد كه در جماعت كردن تراويح در خانه ترك فضيلت مسجد است
وترك فضيلت موجب اساءة نيست چه در اول مسئله مينويسد يكون تاركا للفضيلة ولا يكون مسيئا وفى الهداية والسنة
فيها الجماعة لكن على وجه الكفاية حتى لو امتنع اهل المسجد عن اقامتها كانوا مسيئين ولو اقامها
البعض فالمتخلف عن الجماعة تارك للفضيلة لان افراد الصحابة رضى الله عنهم يروى عنهم التخلف
فى خزانة المفتيين والجماعة على وجه الكفاية ان ترك اهل المسجد كلهم فقد اساؤا وتركوا السنة وان اقيمت
التراويح فى المسجد بالجماعة وتخلف رجل من احاد الناس وصلى فى بيته يكون تاركا للفضيلة ولا يكون
مسيئا ولا تاركا للسنة وان كان الرجل ممن يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته ويقل عند غيبته لا ينبغى
له ان يترك الجماعة لان فى تركه تقليل الجماعة واذا صلى فى البيت بالجماعة فقد حاز فضيلة اداها بالجماعة
الا فى المسجد افضل لان فيه تكثير الجماعات وفى الاركان الاربع لمولانا عبد العلى بحر العلوم وان ترك اهل
المسجد كلهم صلوة التراويح بالجماعة اساؤا وان اقاموها فى مسجدهم بجماعة وتخلف البعض لا يسيؤا لان
الصحابة فى زمن امير المومنين كانوا لا يجتمعون كلهم بل كانت تتخلف البعض ويصلون فى بيوتهم ولا يعيب ولا
ينكر احد على المتخلفين وفى الدر الغرر والجماعة فيها اى فى التراويح سنة على الكفاية حتى لو ترك
اهل المسجد اساؤا ولو اقامها البعض فالمتخلف تارك للفضيلة ولا يكون مسيئا [illegible]
وعن ابى يوسف من قدر على ان يصلى فى بيته كما يصلى مع الامام فصلوته فى بيته افضل [illegible]
الجماعة فى البيت فضيلة وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى [illegible] الفضيلتين [illegible]

الزيادة كذا في الكافي وفي الدر المختار والجماعة فيها سنة على الكفاية في الاصح فلو تركها اهل مسجد اثموا الا
لو ترك بعضهم وكل ما شرع بجماعة فالمسجد فيه افضل وفي البضاعة المزجاة حاشية شرح الوقاية وسن فيه الجماعة
للرجال والنساء على الكفاية حتى لو تخلف بعض اهل المسجد لم يسئ اما لو فات الكل اساءوا والجماعة للرجال
في المسجد افضل وقيل في البيت وفي رمز الحقائق شرح كنز الدقائق والباء في قوله بجماعة متعلق بقوله سن و
السنة فيها الجماعة عند الجمهور على سبيل الكفاية حتى لو ترك اهل مسجد اساءوا وعن ابي يوسف عليه الرحمة
انه ان امكنه اداءها في بيته مع مراعاة السنة فالصلوة في بيته افضل الا ان يكون فقيها كبيرا يقتدى به
وفي المستملي الصغير واقامتها بالجماعة سنة ايضا وعن ابي يوسف رحمه الله ان امكنه اداؤها في بيته
مع مراعاة سننها فهو افضل الا ان يكون فقيها يقتدى به والاصح ان الجماعة فيها افضل وعليها الجمهور
لكنها سنة على سبيل الكفاية حتى لو ترك اهل المحلة كلهم الجماعة وصلوا في بيوتهم فقد تركوا السنة
وقد اساءوا في ذلك وان اقيمت التراويح في المسجد بالجماعة وتخلف عنها رجل من افراد الناس
وصلى في بيته فقد ترك الفضيلة لا السنة فلم يأثم وفي قوله من افراد الناس اشارة الى ما تقرر
انه ان كان ممن يقتدى به لا ينبغي له ان يتخلف وان صلى في بيته بالجماعة حصل لهم ثوابها وفضلها
ولكن لم ينالوا فضل الجماعة التي تكون في المسجد لزيادة فضيلة المسجد واظهار شعائر الاسلام
وهكذا في المكتوبات اي في الفرائض لو صلى جماعة في البيت على هيئة الجماعة في المسجد نالوا فضيلة
الجماعة وهي المضاعفة بسبع وعشرين درجة لكن لم ينالوا فضيلة الجماعة الواقعة في المسجد فالحاصل ان
كل ما شرع فيه الجماعة فالمسجد فيه افضل وفي شرح ابي المكارم على مختصر الوقاية والسنة فيها الجماعة على
سبيل الكفاية وعن ابي يوسف رحمه الله ان من يصلي بها في بيته كما يصلي مع الامام في البيت
افضل وفي البحر الرائق قوله بجماعة متعلق بسن بيان لكون الجماعة سنة فيها وفيها ثلثة اقوال الاول
ما اختاره المصنف رحمه الله انها سنة على الاعيان حتى ان من صلى التراويح منفردا فقد اساء وترك السنة
وان صليت في المساجد وبه كان يفتي ظهير الدين المرغيناني لصلوته عليه الصلوة والسلام اياها بالجماعة
[illegible] السلف في تركها الثاني ما اختاره الطحاوي في مختصره حيث قال يستحب ان يصلي التراويح في بيته

الا ان يكون فقيها عظيما يقتدى به فيكون فى حضوره ترغيب غيره وفى امتناعه تقليل الجماعة مستدلا
بحديث افضل صلوة المرء فى بيته الا المكتوبة وهى رواية عن ابى يوسف رحمه الله عليه كما فى الكافى والثالث
ما صحح فى المحيط والخانية واختاره فى الهداية وهو قول اكثر المشائخ على ما فى الذخيرة وقول الجمهور على ما
فى الكفاية انها سنة على الكفاية حتى لو ترك اهل المسجد كلهم الجماعة فقد اساؤا واثموا وان قيمت التراويح
بالجماعة فى المسجد وتخلف عنهم افراد الناس وصلى فى بيته لم يكن مسيئا لان افراد الصحابة يروى عنهم
التخلف كابن عمر على ما رواه الطحاوى والجواب عن دليل الطحاوى ان قيام رمضان مستثنى من الحديث
لفعله صلى الله عليه وسلم اياه فى المسجد ثم فعل الخلفاء الراشدين ومن بعده اذ لا يختارون المفضول و
يجمعون عليه اما من تخلف من الصحابة فاما بعذر او لانه كان افضل فى اجتهاده وهو معارض بما هو اولى منه
وهو اتفاق الجم الغفير على خلافه فالحاصل ان القول الاول والثالث متفقا على فضيلتها وانما الكلام
فى الاساءة بالترك من البعض واطلق المصنف رحمه الله فى الجماعة ولم يقيدها بالمسجد لما فى الكافى والصحيح
ان للجماعة فى بيته فضيلة وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى فهو حاز احدى الفضيلتين وترك
الفضيلة الاخرى انتهى وفى البرهان شرح مواهب الرحمن لجماعة فى الاصح على وجه الكفاية حتى لو امتنع
اهل المسجد عن اقامتها كانوا مسيئين ولو اقامها البعض فالمتخلف تارك للفضيلة لانه تخلف عنها افراد
من الصحابة والتابعين كابن عمر وعروة والقاسم وابراهيم ونافع وسالم وروى المعلى عن ابى يوسف ان
امكنه اداؤها فى بيته مع مراعاة سنة القراءة واشباهها فليصلها فى بيته الا ان يكون فقيها كبيرا
يقتدى به لقوله صلى الله عليه وسلم عليكم بالصلوة فى بيوتكم فان خير صلوة المرء فى بيته الا المكتوبة
وجوابه ان قيام رمضان مستثنى من ذلك لما تقدم من فعله صلى الله عليه وسلم وبيان العذر فى تركه
وفعل الخلفاء الراشدين حتى قال على رضى الله عنه نور قبر عمر كما نور مساجدنا والمبتدعة انكروا اداءها
بالجماعة فى المسجد فاداؤها بالجماعة شرع شعارا للسنة كاداء الفرائض بالجماعة شرع شعار الاسلام
وفى المرقاة شرح المشكوة لملا على القارى عن زيد بن ثابت ان النبى صلى الله عليه وسلم اتخذ حجرة فى المسجد
من حصير فصلى فيها ليالى حتى اجتمع عليه ناس ثم فقدوا صوته ليلة وظنوا انه قد نام فجعل بعضهم

فقال ما زال بكم الذي رأيت من صنيعكم حتى خشيت ان يكتب عليكم ولو كتب عليكم ما قمتم به فصلوا
ايها الناس في بيوتكم فان افضل صلوة المرء في بيته الا الصلوة المكتوبة متفق عليه رواه الائمة
ولفظ للبخاري قاله ميرك قال ابن الهمام وفي الصحيحين عن عائشة انه صلى الله عليه وسلم صلى في المسجد
فصلى بصلوته ناس ثم صلى من القابلة فكثر الناس ثم اجتمعوا من الثالثة فلم يخرج اليهم فلما اصبح قال
قد رايت الذي صنعتم فلم يمنعني من الخروج اليكم الا اني خشيت ان يفترض عليكم وذلك في رمضان
وزاد البخاري في كتاب الصوم فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك قال ابن حجر واستمر
كذلك زمنه صلى الله عليه وسلم وزمن خلافة ابي بكر وصدرا من خلافة عمر ثم جمع الرجال على ابي
على سليمان بن ابي حثمة وفي رواية انه امر ابيا وتميما ان يقوما الناس فكان القاري يقرأ بالمائتين حتى كنا
نعتمد على العصا من طول القيام وكان عمر يقول في جمعه الناس على جمعة واحدة نعمت البدعة وانما
سماها بدعة باعتبار صورتها فان هذا الاجتماع محدث بعد النبي صلى الله عليه وسلم واما باعتبار الحقيقة
فليست بدعة لانه صلى الله عليه وسلم انما امرهم بصلوتهم في بيوتهم لعلة هي خشية الافتراض وقد
زالت بموته صلى الله عليه وسلم ولم يامر بها ابو بكر رضي الله عنه لانه كان مشغولا بما هو اهم منها و
كذلك اوائل خلافته ومن ثم قال النووي الصحيح باتفاق اصحابنا ان الجماعة فيها افضل بل ادعى
بعضهم الاجماع فيه اي اجماع الصحابة على ما قاله بعض الائمة وخالفه البيهقي فقال انهم اجمعوا عليها
كلهم بل اكثرهم وقيل الانفراد فيها افضل قالوا ومحله فيمن يحفظ القران ولا يخاف النوم والكسل
ولا يختل جماعة المسجد لفقده ازينجا معلوم شد كه اختلاف در شخص حافظ قرآن است كه از تراويح خواندنش در خانه
ختمش لازم نيايد وهم از بودنش در مسجد اختلال جماعت مسجد لازم نيايد وخوف نوم وكسل هم ندارد كه نزد بعضى در خانه اقامت
تراويح افضل است ونزد بعضى در مسجد بل نزد اكثر علما وهمين است قول صحيح وبرين است فتوى ما در حق همچنين كس
نباشد اختلافي نيست در افضليت اقامت تراويح در مسجد چه اگر حافظ نيست در تفردش كه ختم لازم مى آيد وان سنت است
پس موجب اسائت خواهد بود وهمچنين اگر خوف نوم وكسل دارد تفردش پس سبب ترك باشد ونيز اگر از بودنش در مسجد
اختلال جماعت باشد پس موجب شوكت اسلام است كه تراويح هم يكى از شعائر اسلام است والله اعلم بالصواب

وفی ترجمۃ المشکوۃ للشیخ عبد الحق الدہلوی وعن زید بن ثابت قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صلوۃ المرء
فی بیتہ افضل من صلوتہ فی مسجدی ھذا الا المکتوبۃ مگر نماز فرض کہ وی در مسجد افضل ست این را در جائی
فرمود کہ قیام لیل با مردم چند شب در مسجد کرد بعد ازان ترک کرد و اعتذار نمود پس فرمود کہ بروید در خانہائی خود و شب خوانید
با شید و نماز کنید و تمسک کردند مالک و ابو یوسف و بعضی از شافعیہ و غیر ایشان کہ افضل صلوۃ تراویح آنست کہ
در خانہا بگزارند تنہا آنحضرت کہ در مسجد گزارد برای بیان جواز بود و از جہت آنکہ معتکف بود و ابو حنیفہ و شافعی و
جمہور اصحاب وی و بعضی مالکیہ و غیر ایشان برآنند کہ افضل صلوۃ ست بجماعت در مسجد چنانکہ عمر بن الخطاب و صحابہ
ازوی کردند ظاہر شد مناسبت آوردن این حدیث در باب اشارہ بجواز تراویح در بیت و مختار آنست کہ اگر وی شاغل بسبقت
کہ وجود وی سبب تکثیر جماعت گردد باید کہ در مسجد بگزارد و اگر چنین نیست روا ست کہ در خانہ بگزارد کذا فی کتب الفقہ
انتہی ایضا و فی رسالۃ المشھورۃ بما ثبت بالسنۃ الفصل الخامس فی اداء التراویح بجماعۃ من ترک
التراویح بالجماعۃ صلاھا فی البیت ففیہ اختلاف المشایخ منھم من قال یکون تارکا للسنۃ وھو
مسیٔ لما روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قد یما صلی التراویح صلی بالجماعۃ وھکذا نقل عن
اصحابہ رضوان اللہ علیھم وعلیہ اتفاق فقہاء الامصار رحمہ اللہ علیھم اجمعین ومنھم من قال
کان تارکا للفضیلۃ ولا باس بہ لما روی عن بعض السلف ذلک ولان النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعد
ما ترک القیام بالقوم ترکھم یصلون فی بیوتھم کیف شاءوا وکان الامر علی عھد ابی بکر رضی اللہ
عنہ وصدر من خلافۃ عمر رضی اللہ عنہ ھکذا ثم استقر الامر علی الجماعۃ وھو افضل قال الشیخ قاسم
الحنفی والصحیح ان اقامتھا بالجماعۃ سنۃ علی الکفایۃ حتی لو ترک اھل المسجد کلھم الجماعۃ فقد
ترکوا السنۃ واساؤا فی ذلک وان اقیمت التراویح بالجماعۃ فی المسجد فمن تخلف عنھا من افراد
الناس وصلی فی بیتہ فقد ترک الفضیلۃ ولم یکن مسیئا وان صلوھا بالجماعۃ فی البیت اختلف
فیہ المشایخ والصحیح ان للجماعۃ فضیلۃ وفی المسجد فضیلۃ اخری فھذا فقد حاز احدی الفضیلتین
وترک الاخری وھکذا فی المکتوبات انتہی وقیل ھی کسائر السنن یصلی فرادی اذ ھو اقرب الی
الاخلاص ابعد من الریاء وقد ورد فی الصحیح افضل صلوۃ المرء فی بیتہ ما عدا المکتوبۃ اقول وھذا

القول غير مختار لانه انما يكون في غير ما ورد فيه الجماعة والتراويح قد ورد فيه الجماعة كما ذكرنا
وعن ابي يوسف رحمه الله ان امكنه اداؤها في بيته مع مراعاة سنة القراءة واشباهها فليصلها
في بيته الا ان يكون فقيها كبيرا يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته فلا ينبغي له ترك الجماعة وفي النهر الفائق
شرح كنز الدقائق وسن في رمضان عشرون ركعة بعشر تسليمات قبل الوتر وبعده بجماعة في مسجد او غيره
الا انها في المسجد افضل على ما عليه الاعتماد وهذا ظاهر في انها على الاعيان وهو قول المرغيناني والصحيح الذي
عليه العامة انها على الكفاية حتى لو تركها كل اهل المسجد اثموا وان ترك البعض فلا اثم عليهم انتهى ونيز برسنت
كفايه بودن جماعت تراويح حديثي كه در مشكوة است دلالت ميدارد عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال خرجت مع عمر
ابن الخطاب رضي الله عنه ليلة الى المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون يصلي الرجل لنفسه ويصلي الرجل
فيصلي بصلوته الرهط فقال عمر اني لو جمعت هؤلاء على قارئ واحد لكان امثل ثم عزم فجمعهم على ابي بن
كعب قال ثم خرجت معه ليلة اخرى والناس يصلون بصلوة قارئهم قال عمر نعمت البدعة هذه والتي
تنامون عنها افضل من التي تقومون يريد اخر الليل وكان الناس يقومون اوله رواه البخاري مرويست
از عبد الرحمن بن عبد قاري كه گفت شبي همراه عمر بن خطاب بمسجد رفتم ناگاه ديديم كه آدميان گروه متفرق شده نماز ميگزارند
بعضي تنها وبعضي بجماعت پس فرمود عمر رضي الله عنه كه اگر جمع كردم ايشان را بر يك قاري هر آئينه بود امثل يعني مشابه تر بثواب
يا مشابه تر بآنكه رسالت مآب صلى الله عليه وسلم بعمل آورده بود پس عزم كرد وجمع كرد ايشان را بر ابي بن كعب گفت عبد الرحمن
پستر بيرون آمدم همراه وي يعني عمر فاروق رضي الله عنه در شب ديگر وآدميان نماز ميگزارند بنماز قاري خود يعني امام خود
ازينجا مفهوم ميگردد كه حضرت خليفه نيز شريك جماعت نشده بود در آن وقت با آنكه در شب سابق فرموده بود كه اگر ايشان را جمع كنم
بر يك امام امثل باشد پس شريك نشدن خود خالي از سري نيست پس اگر گفته شود كه ايشان تراويح در خانه را افضل ميديدند آن
لازم مي آيد كه حكم بر ترك افضل مينمود والعياذ بالله پس داخل جماعت نشدن حضرت امير المومنين تنبيه است بر بودن آن سنت
على الكفاية كما هو الصحيح عند الفقهاء المستند بين ايديهم على ما مر من نقل الكتب پس گفت حضرت عمر رضي الله عنه نيك بدعت است
اين وآنچه مي خسپيد دران افضل است از آنكه قايم ميداريد مراد او ميداشت آخر شب را وبودند آدميان كه قيام ميكردند در اول
شب يعني خواندن تراويح در اول شب بدعت است نه نفس تراويح چه تراويح گزاردن آنحضرت در آخر شب با حاديث كثيره

صحیح ثابت شده چنانچه گذشت اما این امر در حق شان بود در حق ما آن ایهم سنت است چه فعل خلیفه ثانی است و فعل خلفا مع
مواظبته در حق ما سنت است بقول آنحضرت صلی الله علیه وسلم علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین من بعدی
لازم گیرید بر خود سنت من و سنت خلفاء راشدین که بعد من اند پس معلوم شد که سنت خلفاء اربعه حکم سنت رسول میدارد پس
اطفاء سنت خلفاء بعینه اطفاء سنت رسول است والعیاذ بالله و احیاء آن احیاء او و نیز باقتداء شیخین خصوصا امر وارد است
که موجب وجوب است عن حذیفة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی لا ادری ما بقائی فیکم فاقتدوا
بالذین من بعدی ابی بکر وعمر رواه الترمذی روایت کرده است ترمذی از حذیفه که گفت گفت رسول الله صلی الله علیه
وسلم که نمیدانم بقاء خود در شما که چقدر باقیست پس پیروی کنید بدو کسانی که بعد من اند ابی بکر وعمر رضی الله عنهما یعنی بعد من
اقتداء ایشان باید نمود که همچو من اند چه قائم مقام من اند یعنی سنت شان عین سنت من است اما آنکه سابقا از نه بودن حضرت
عمر شریک جماعت تراویح برای تعلیم بودنش سنت علی الکفایه مسطور شد منافی مواظبت نیست چه ممکن است که بعد ان اشتباه
شریک شده باشند و مواظبه کرده باشند بر آن چنانچه در کتب فقه مرقوم است والله اعلم اما ختم قرآن در تراویح پس سنت است علی
الاعیان کما یفهم من روایة ابی داود عن ابی هریرة قال خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا ناس فی رمضان
یصلون فی ناحیة المسجد فقال ما هولاء فقیل هولاء ناس لیس معهم قرآن وابی بن کعب یصلی وهم یصلون
بصلوته فقال النبی صلی الله علیه وسلم اصابوا ونعم ما صنعوا روایت است از ابی هریره که گفت بیرون شد رسول خدا
صلی الله علیه وسلم ناگاه دید آدمیان را در رمضان نماز میگزارند در گوشه مسجد پس فرمود کیستند ایشان یعنی چه میخوانند و چه کسانند
آنکه حضرت حکم کرده بود ایشان را بتراویح گزاردن در خانه پس دانسته آنحضرت صلی الله علیه وسلم که ایشان چرا میگزارند
پس گفته شد که ایشان کسانند که همراه خود قرآن ندارند یعنی حافظ نیستند و ابی بن کعب نماز میگزارد و ایشان نماز میگزارند بنماز او
پس فرمود نبی صلی الله علیه وسلم رسیدند ایشان یعنی بخیر و خوب است آنچه کرده اند از اینجا معلوم شد که در آن زمان نیز ختم قرآن
میکردند و رسول خدا صلی الله علیه وسلم میدانستند و راضی میشدند بلکه کلمات عنایت در حق شان میفرمودند و ایشان که حریص بودند
بمتابعت حضرت صلی الله علیه وسلم شاید که از آنحضرت گرفته باشند آنرا و فی رساله ما ثبت بالسنة للشیخ عبد الحق الدهلوی
روی عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه انه دعا ثلثة من الائمة فامر احدهم ان یقرأ فی کل رکعة
ثلثین آیة وامر الثانی ان یقرأ خمسا وعشرین آیة وامر الثالث عشرین آیة فما قاله عمر فضیلة وما

قاله ابو حنيفة سنة وهذا الائمة اتفقوا على ان السنة الختم مرة والفضيلة الختم مرتين والافضلية
ثلث مرات والختم يقع مرة بما قاله ابو حنيفة ومرتين وثلث مرات بما امر عمر كذا قالوا وفي الاركان
لبحر العلوم مولانا عبد العلي رحمه الله وسن الختم فيها مرة وما زاد فحسن هكذا جرى التوارث من زمن امير
المؤمنين عمر الى هذا الآن وفي الكشف شرح الوقاية وسن فيها الختم مرة عند الجمهور وهو
سنة الخلفاء الراشدين والختم مرة فضيلة وثلثا افضل از اينجا معلوم شد كه يك ختم در تراويح سنت
است و تارك اش مسيئ ما اگر كسى يك ختم ادا كرد و بعد از ان تراويح گزارد بغير ختم اثم نيست بالاتفاق بلكه مابين علما اختلاف
در انكه بعد ختم تراويح ساقط ميشود يا نه نزد بعضى ساقط ميشود تراويح في الكشف واختلفوا فيمن ختم قبل تمام
الشهر فقيل يصلي العشاء في بقية الشهر من غير تراويح ولا يكره له ذلك لانها شرعت لاجل
ختم القران وقد حصل مرة وقيل يصلي التراويح ويقرء فيها ما يشاء كذا في شرح ابي المكارم والتيسير
وغيرهما من المعتبرات انتهى اما صحيح عدم سقوط است وختم در تراويح سنة عليحده است ونفس تراويح سنت عليحده
پس از سقوط يكى سقوط ديگرى لازم نمى ايد كذا في الاركان لبحر العلوم رحمه الله ولا يترك الختم لكسل القوم
وان حصل الختم في الايام المعدودة وبقي ايام من شهر رمضان لا يترك التراويح في تلك الايام
هو المختار للفتوى وهذا لان المقصود من التراويح ايفاء حق ليالي شهر رمضان والختم سنة
اخرى فلا يحصل احدهما بحصول الاخر انتهى هرگاه كه اختلاف كردند علما در سقوط تراويح بعد ختم وعدم
آن پس اگر اقتدا كند كسيكه ختم نكرده باشد باينكه يك ختم كرده است ختم از ذمه اش ساقط نشود بلكه در جواز اقتدا هم
كلامى هست في خزانة الروايات في السغناني امام ختم في التراويح مرة وختم ثانيا بغير هذا القوم الذين
يجمعون لا يخرج هذا القوم الثاني عن السنة لان الامام خرج من السنة وصار له نفلا فيه كون
ثواب صلوة النفل ولا يكون ثواب صلوة التراويح وايضا فيها في رسالة مولانا صدر الدين
الحسام البستاني في مسائل التراويح فان قلت ما تقول في امام ختم في التراويح مرة ثم شرع
الختم ثانيا هل يجوز الاقتداء به لمن لم يسمع الختم ولو اقتدى به هل يكون هذا الختم منه محسوبا
من السنة قلت كانت هذه المسئلة دائرة في مجالس اساتذة الدهلي قدس الله ارواحهم زمانا طويلا

فقال بعض المتأخرين لا يجوز لانه بناء القوي على الضعيف اذ هذه التراويح للمقتدي سنة مؤكدة
ولم يبق للامام سنة مؤكدة بل صار في حقه تطوعا والسنة اقوى حالا من التطوع وقياسه على
اقتداء المفترض بالمتنفل يؤيده رواية المضمرات قوم صلوا التراويح ثم ارادوا ان يصلوها بعد
ذلك يصلونها فرادى لانه تطوع فصلوة التطوع ليست بمستحبة وفي رواية نصاب الفقه ولو صلى
الامام التراويح في المسجدين على الكمال لا يجوز له ان يفعل لان التراويح سنة وسائر السنن
لا يتكرر في الوقت الواحد فاذا فعل ذلك لا يكون سنة والفتوى على ذلك اقول هذا التعليل
يدل على عدم جواز الاقتداء في الصورة المذكورة التي نحن بصددها والرواية في منية المفتي نص
على عدم الجواز وقال بعضهم يجوز لانه اقتداء المتنفل بالمتنفل وكل سنة لنا في نفل بالحقيقة و
قد روى بعض اهل العلم من كنز الفتاوى رجل ام قوما في التراويح وختم ثم ام قوما اخرين له ثواب
الفضيلة ولهم ثواب الختم وهذا الكتاب غير مشهور فيما بين العلماء فلا وثوق به مع انه
لا يفهم منه سقوط الختم عنهم وقال بعض العلماء الحيلة فيه ان الامام الذي ختم مرة اذا اراد
ان يختم ثانيا ينبغي ان ينذر عليه الختم ليصح به اقتداء القوم الذين لم يسمعوا الختم ولا يلزم
بناء القوي على الضعيف اقول وبالله التوفيق فيه اشكال فان الختم لا يجب بالنذر على من نذر به
في كفاية الشعبي واما اذا نذر قراءة القران فانه لا يلزمه شيء وان كانت القراءة في الجملة طاعة واذا
اوجب على نفسه قراءة الفاتحة وقل هو الله احد وقراءة شيء من القران لا يلزمه شيء لان الله تعالى
انما انزل القران ليعمل به فاتحة الناس تلاوته وعمله ولما لم يلزمه الختم بالنذر لا يندفع اشكال
بناء القوي على الضعيف اللهم الا ان ينذر الختم في ضمن النذر بالتراويح بان يقول لله علي ان
اصلي التراويح مع الختم والله اعلم بالصواب انتهى كلامه لیکن ومعلوم باد که عدم ستور تراويح بعد ختم بناء
قوي بر ضعيف لازم نمی آید والله اعلم الا در صورت اختلاف علما تا مقدور عمل بر احوط باید والله اعلم واحكم فقط مستحب
بعد و شفعه مستحب است بقدر يک شفعه كذا في فتاوى قاضيخان كما صلى الامام ترويحة ينتظر قاعدا بين الترويحتين مقدار
ترويحة وينتظر بين الترويحة الخامسة والوتر مقدار ترويحة هكذا روى الحسن عن ابي حنيفة رحمهما الله تعالى انه قال يستحب

الانتظار بين كل ترويحتين لان التراويح ماخوذ من الراحة فيفعل ما قلنا تحقيقا للاسم وهو في الانتظار مخير ان شاء

ترويحه سبح وان شاء هلل وان شاء سكت في ذلك فصل فهو حسن لقوله عليه السلام والمنتظر للصلوة في الصلوة پس فصل میان دو

ترویحه مستحب است برای استراحة خواه به تسبیح یا تهلیل یا بسکوت یا بکار دیگر و اگر چار رکعت دیگر در میان ترویحتین بگذارد تنها الله درست پس فصل سنت است

في فتاوى قاضيخان وعندنا ان يصلوا بالجماعة عشرين ركعة وما زاد على ذلك الى ست وثلثين فهو مستحب وفي موضع آخر منها اهل مكة

يطوفون بالبيت بين كل ترويحتين اسبوعا واهل المدينة يصلون في ذلك اربع ركعات فصار تراويح اهل مكة مع الوتر ثلث و

عشرين وتراويح اهل المدينة مع ما يصلون بين الترويحات تسع وثلثين فان استراح على راس خمس تسليمات ولم يستريح بين كل

ترويحتين اختلفوا فيه قال بعضهم لا باس به وقال بعضهم لا يستحب ذلك لانه يخالف عمل الحرمين ان يصلوا بين كل ترويحتين

فوائد ولا باس به يستوي فيه الامام وغيره در جامع الرموز تسبیح خاص برای جلسه ترویحه آورده گفته جلسة استحبابا بفتح الجيم والاولى و

الكسر فان له ان يسبح او يهلل كما له ان يسكت كما في المحيط بقدرها اي الترويحة فقال ثلث مرات سبحان ذي الملك و

الملكوت سبحان ذي العزة والعظمة والقدرة والكبرياء والجبروت سبحان الملك الحي الذي لا يموت سبوح قدوس رب الملائكة والروح

لا اله الا الله نستغفر الله نسألك الجنة ونعوذ بك من النار كما في مناهج العباد ولا باس عند كثير منهم بالصلوة عليه ثم

ازینجاست که درود خواندن بین الترویحتین باکی ندارد و نزد فقیر خواندنش افضل است و درین دیار نیز رسم است که بین الترویحتین تسبیح کنند و دست

و دعا هم بکنند اما ترک جلسه ترویحه بجهت کسل قوم جایز نیست في الكشف شرح الوقاية ولو علم ان الجلوس بين الترويحتين وبين الخامسة والوتر يثقل على

القوم لا يجلس هكذا في السراجية و بحثین برعایت قوم ترک ثنا و دعاء تشهد نیز درست اما ترک درود نباید لیکن اقتصار بر اللهم صل على محمد وعلى آل محمد

منقصا مدار كذا في الدر المختار ويأتي الامام والقوم بالثناء في كل شفع ويزيد الامام على التشهد الا ان يمل القوم فيأتي

بالصلوة ويكتفي باللهم صل على محمد لانه الفرض عند الشافعي ويترك الدعوات ويجتنب

المنكرات كهذرمة القراة وترك تعوذ وتسمية وطمانينة وتسبيح واستراحة انتهى وازینجا معلوم

شد که رعایت قوم اهم مهمات است باید که برعایت شان تخفیف نماز کند لیکن عجلت در قراة نکند لیکن باید که در ماه

رمضان یک ختم در تراویح کند مع رعایت آداب تراویح تا که ملال قوم لازم نیاید و ارتکاب منکرات مثل عجلت در

قراة باینطور که بفهم سامعان نرسد و ترک طمانینه در رکوع و سجود و تسبیح هر دو و ترک تعوذ و تسمیه و ترک استراحة

ترویحه و ترک ختم محفوظ ماند في الكشف شرح الوقاية ولا يترك الختم لكسل القوم واما ترك الادعية

فقص ای کافی بانه لا یوتی بالصلوة والاستغفار علی التشهد ان علم انه یثقل علی القوم وفی الخزانة لا یترک
علی الصلوة تشهد وفی الخلاصة انه لا یترکها لانها فرض عند الشافعی فیحتاط کذا فی شرح ابی المکارم انتهی وفیه
فی موضع آخر ویکره الاسراع فی القراة وفی اداء الارکان کذا فی السراجیة وکلما رتل فهو حسن کذا فی
فتاوی قاضیخان والافضل فی زماننا ان یقرأ بما لا یؤدی الی تنفیر القوم عن الجماعة لکسلهم لان تکثیر
الجمع افضل من تطویل القراة کذا فی المحیط السرخسی وفیه بعد اربع او خمس سطر وینبغی للامام اذا اراد
الختم ان یختم فی لیلة السابع والعشرین کذا فی المحیط ویکره ان یعجل ختم القران فی لیلة احدی وعشرین
او قبلها وحکی ان المشایخ رحمهم الله جعلوا القران علی خمسمائة واربعین رکوعا واعلموا ذلک فی المصاحف
حتی یحصل الختم فی لیلة السابع والعشرین وفی غیر هذه البلاد کانت المصاحف معلمة بعشر من الآیات
وجعلوا ذلک رکوعا لیقرأ فی کل رکعة من التراویح القدر المسنون کذا فی فتاوی قاضیخان
یعنی در زمان ما یک ختم افضل است وختم در شب بیست وهفتم افضل است چه اکثر روایات احادیث وارد است
شب قدر در شب بیست وهفتم است ودر شبهای باقی تراویح بگزارد وحاجت ختم نیست آنچه خواهد دران قراة کنند
گروه ائمه مساجد در اختیار بعضی سوره اخلاص در هر رکعه اختیار کرده اند وبعضی قراة سوره فیل تا آخر ودو بار کنا
قیل یا ناس دو سوره است پس ده تکرار است خواهد شد فی الکشف والناس فی بعض البلاد ترکوا الختم لتوانی
فی الامور الدینیة ثم بعضهم اختاروا قراة قل هو الله احد فی کل رکعة وبعضهم اختاروا قراة
الفیل الی آخر القران وهذا احسن القولین لانه لا یشتبه علیه عدد الرکعات ولا یشتغل
بحفظها کذا فی التجنیس انتهی وبعضی اختیار کرده اند از سوره تکاثر با سوره اخلاص که در رکعة ثانیه هر شفعه قل
هو الله خوانند فی البحر الرائق والظاهر اختیار الاخف علی القوم کما تفعله الائمة فی زماننا من بدایتهم
سورة التکاثر فی الرکعة الاولی وبقراة سورة الاخلاص فی الرکعة الثانیة الی ان تکون قراتهم فی
التاسعة عشر سورة تبت وفی العشرین سورة الاخلاص ولیس فیه کراهة فی الشفعة الاول من الترویحة
الاخیرة بسبب الفصل بین الرکعتین بسورة واحدة لانه خاص بالفرائض کما هو ظاهر الخلاصة
وغیرها انتهی واگر ختم دیگر کند افضل است تا سه ختم بشرطیکه موجب حرج قوم نباشد کما مر واز امام منقول است

اگر یک ختم میکرد در تراویح با وجود یکه حریص بود در عبادة فی فتاوی قاضیخان وعن ابی حنیفة رحمه الله انه
کان یختم فی شهر رمضان احدی وستین ثلثین فی اللیالی وثلثین فی الایام وواحدة فی
التراویح انتهی و در مواهب لدنیه از امام شافعی نیز یک ختم در تمامه رمضان نقل کرده اند واسد علم مسئله
اگر غلطی کرد در قراة مستحب است که از جائیکه سهو کرده است از سر گیرد و بعضی افضل است تسویه قراة در بر شفعه فی فتاوی
قاضیخان اذا غلط فی القراة فی التراویح فترک سورة او آیة وقرأ ما بعدها فالمستحب له ان اقرأ
المتروکة ثم المقروة لیکون علی الترتیب قالوا ولا ینبغی ان یقدموا فی التراویح الخوشخوان و
لکن یقدموا الدرستخوان فان الامام اذا کان یقرأ بصوت حسن یشغل عن الخشوع والتدبر
والتفکر کذا لو کان الامام لحانا لا بأس بان یترک مسجده وکذا لو کان غیره اخف قراءة واحسن
والافضل تعدیل القراءة بین التسلیمات فان خالف لا بأس به انتهی مسئله اگر کسی در محله سبب
زیاده خواندن امام و یا بسبب ترک کردن امام ختم را جائز است و اما مسکه با حوال اهل محله خود واقف نباشند
جایز است فی البزازیة والامام ان قرأ مقدار السنة لا یترک مسجده والا جاز له الترک وفی المحیط قال
الامام اذا کان امامه لحانا لا بأس بترک مسجده ویطوف وکذلک اذا کان غیره اخف
قراءة او احسن صوتا وبهذا تبین انه کان لا یختم فی مسجد حیه له ان یترک مسجده ویطوف
کذا فی المحیط وفی فتاوی قاضیخان عن بعض المشایخ من لم یکن عارفا باهل زمانه فهو جاهل
انتهی واسد علم مسئله کمال و بعد تراویح وتر بجماعت افضل ومستحب بقول صحیح فی فتاوی قاضیخان
اختلفوا ان اداء الوتر فی رمضان بالجماعة افضل ام الاداء فی منزله وحده الصحیح ان الجماعة
افضل لان عمر رضی الله عنه کان یؤمهم فی الوتر ولانه لما جاز الاداء بالجماعة افضل اعتبارا
بالمکتوبة لیکن در غیر رمضان فرادی بخوانند وجماعة مکروه است مراد از غیر رمضان همچنین در نوافل غیر
تراویح لیکن اگر کم از چار کس مقتدی باشند روا است فی الدر المختار ولا یصلی الوتر ولا التطوع بجماعة
خارج رمضان ای یکره ذلک لو علی سبیل التداعی بان یقتدی اربعة بواحد کما فی الدرر و
لا خلاف فی صحة الاقتداء اذ لا مانع نهر و نیز جهر کند در قراة آن در رمضان و در غیر رمضان با جماعة بخوانند

فی تنویر الابصار ویجهر الامام فی الفجر واولی العشائین اداء وقضاء وجمعة وعیدین وتراویح ووتر بعدها

یعنی جهر کند امام در وتر بعد تراویح یعنی در رمضان همچنین شرح کرده است صاحب در مختار وگفته ای فی رمضان لیس

در اوردن لفظ بعد یا مقام فی رمضان اشارتست بران که تراویح در رمضان ترک کرده نگیشود واگر چه تمام نشده باشد

و نیز مستحب است که در رکعت اولی سبح اسم و در رکعت ثانیه قل یا ایها الکافرون و در ثالثه قل هو الله احد بخواند تبعا للقراءة یعنی

صلی الله علیه وسلم اما در گاه گاه خلاف آن نیز خوانده باشد تا عوام را ظن عدم جواز و ترک تغییر این هر که سوره نزد و فی شرح

سفر السعادة للشیخ عبد الحق الدهلوی در نماز وتر در رکعت اولی سبح اسم ربک الاعلی خواندی و در رکعت دوم قل یا ایها الکافرون و در

رکعت سوم قل هو الله احد و در بعض روایات در رکعت سوم قل هو الله احد والمعوذتین ثابت شده و انچه مختار اکثر اهل علم است

صحابه و من بعدهم همان اول است کذا فی جامع الترمذی و شیخ ابن الهمام گفته که روایت کرده در مسند امام احمد اسناد از ام

المؤمنین عائشه که گفت بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم که ایتار میکرد به سه رکعت و میخواند در اولی سبح اسم ربک الاعلی و در ثانیه

قل یا ایها الکافرون و در ثالثه قل هو الله احد و همین اخذ کرده اند اصحاب ما انتهی آنکه در رکعت اولی سوره انا انزلناه فی لیلة القدر

خواندن چنانچه مروی است با ثبوت نرسیده و میگویند که در بعض روایات فقهیه آمده است انتهی کلام الشیخ وفی الکشف قد روی انه علیه الصلوة

والسلام قرأ فی الاولی سبح اسم ربک الاعلی وفی الثانیة قل یا ایها الکافرون وفی الثالثة قل هو الله احد وروی انه علیه الصلوة

والسلام کان یقرأ تسع سور فی الاولی انا انزلناه واذا زلزلت الارض والهکم وفی الثانیة والعصر وانا اعطیناک وقل یا

ایها الکافرون وفی الثالثة اذا جاء نصر الله وتبت یدا وقل هو الله احد کذا فی شرح الکافی للکاکی

چند وجه قراءت رکعات ثلث وتر		
اولی	ثانیه	ثالثه
انا انزلنا	والعصر	اذا جاء
اذا زلزلت الهکم	انا اعطینا قل یا ایها الکافرون	تبت یدا قل هو الله احد

بیشتر در رکعت ثالثه بعد قراءة قبل رکوع رفع یدین کند مثل رفع یدین در تکبیر تحریمه و تکبیر گویان

پیشتر قنوت بخواند و آن دعائیست که آنحضرت میخواند درین موضع و روایات مختلف اند

در آن اما مختار حنفیان چنانچه شیخ عبد الحق در شرح سفر السعادة می آرد و بعضی از فقهای ما نیز بهمین تصریح کرده

اللهم انا نستعینک ونستغفرک ونؤمن بک ونتوکل علیک ونثنی علیک الخیر نشکرک

ولا نکفرک ونخلع ونترک من یفجرک اللهم ایاک نعبد ولک نصلی ونسجد والیک نسعی و

نحفد نرجو رحمتک ونخشی عذابک ان عذابک بالکفار ملحق همچنین در جامع الرموز منقول

گفته که با اثنی عشرة واو و نیز در سفر السعادة مرقوم است نقلا از مسند امام احمد از حسن بن علی رضی الله عنه

قال علمني رسول الله صلى الله عليه وسلم كلمات اقولهن في قنوت الوتر اللهم اهدني فيمن هديت
وعافني فيمن عافيت وتولني فيمن توليت وبارك لي فيما اعطيت وقني شر ما قضيت فانك تقضي
ولا يقضى عليك انه لا يذل من واليت ولا يعز من عاديت تباركت ربنا وتعاليت وصلى الله
على النبي ودر شرح سفر السعادة است واولى نزد حنفيه جمع بينهما ست پس بايد كه هر دو بخواند كذا في [illegible] حاشيه [illegible]
وليس في القنوت دعا معين سوى قوله اللهم انا نستعينك فان الصحابة رضي الله عنهم اتفقوا
على هذا في القنوت والاولى ان ياتي بعده بما علم رسول الله عليه السلام الحسن بن علي رضي الله
عنه في قنوته اللهم اهدني فيمن هديت الى آخره انتهى وقنوت بخواند امام و[illegible] واولى [illegible]
بقول اصح ودر اثناء قرأت قنوت اختلاف كرده اند كه دست بردارد مثل دعا يا هر دو دست بگذارد [illegible]
يا دست بسته باشد [illegible] در حالت قرائت [illegible] مختار [illegible] دست [illegible] دعا [illegible]
سنت است در حالت مخصوص [illegible] بخوانده شود [illegible]
دعا است [illegible] دست [illegible] در حالت قيام [illegible]
[illegible] در حالت قيام است پس دست بسته باشد في شرح الوقايه [illegible]

سنة كالقنوت وصلوة الجنازة ويرسل في قومة الركوع وبين تكبيرات العيد [illegible]
ان كل قيام فيه ذكر مسنون [illegible] وكل قيام ليس [illegible] يرسل [illegible] وفي [illegible]
انه يرسل يديه في القنوت ام يعتمد [illegible] والمختار في القنوت الاخفاء في حق الامام
والقوم وفيما فيه المنفرد وهو المختار كذا في فتاوى [illegible] الجهر [illegible]
في [illegible] بن [illegible] الامام والقوم [illegible] في قنوت الوتر [illegible]
يقنت الامام دون المقتدي [illegible] والصحيح الاول كذا في [illegible] انتهى [illegible] امام قنوت [illegible]
بخواند [illegible] بعد ركوع [illegible] ايشان [illegible] الرواة [illegible]
بعد ركوع الوتر لا القانت في الفجر [illegible] در ركعت اولى ودر ركعت ثانيه قنوت بخواند [illegible] در ركعت ثالث [illegible]
[illegible] فاضيخان واذا قنت في الركعة الاولى والثانية ساهيا لا يقنت في الثالثة لان

تکرار القنوت غیر مشروع مسئله اگر شک کرد که در رکعت دوم قنوت خوانده ام یا نه تحری کرده عمل آید و اگر در تحری
چیزی راجح نشد قنوت بخواند فی فتاوی قاضیخان فان شك انه قنت فی الثانیة اولا یتحری فان لم یحضره
رای یقنت لاحتمال انه لو یقنت مسئله اگر بی خواندن قنوت برکوع رفت و در رکوع یاد کرد که قنوت نخوانده ام
رکوع ترک کند و بقیام باز نیاید و قنوت نخواند در رکوع و نه بعد آن و اگر از رکوع برخاست قنوت خواند نماز فاسد
نشود و سجده سهو کند قنوت خوانده باشد بعد رکوع یا نه فی الدر المختار ولو نسیه ای القنوت ثم تذکر
فی الرکوع لا یقنت فیه لفوات محله ولا یعود الی القیام فی الاصح لان فیه رفض الفرض
للواجب فان عاد الیه وقنت ولم یعد الرکوع لم تفسد صلوته لکون رکوعه بعد قراءة تامة
ویسجد للسهو قنت اولا لزواله عن محله مسئله اگر رکوع کرد امام قبل فراغ مقتدی از قراءة قنوت
مقتدی قطع کند قنوت را و متابعت کند امام را فی الدر المختار ورکع الامام قبل فراغ المقتدی من القنوت
قطعه وتابعه ولو لم یقرأ منه شیئا ترکه ان خاف فوت الرکوع معه بخلاف التشهد لان المخالفة
فیما هو من الارکان والشرائط مفسدة لا فی غیرها در وتر مستحب است که بعد وتر سه بار سبحان الملك القدوس بگوید
باواز و در مرتبه سوم باواز بلند بخواند بعده سبوح قدوس ربنا ورب الملائکة والروح بگوید و اللهم انی اعوذ برضاك من
سخطك وبمعافاتك من عقوبتك واعوذ بك منك لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك
بعده دو رکعت نفل نشسته بگذارد در اولی اذا زلزلت الارض و در ثانیه قل یا ایها الکافرون کما فی سنن ابی داود فی باب
الدعا بعد الوتر عن ابی بن کعب قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا سلم فی الوتر قال سبحان
الملك القدوس و در حصن حصین [illegible] واذا سلم منه قال سبحان الملك القدوس ثلث مرات
[illegible] صوته فی الثالثة ثم یرفع [illegible] سبوح قدوس رب الملائکة والروح [illegible] اللهم انی اعوذ برضاك من سخطك
وبمعافاتك من عقوبتك واعوذ بك منك لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك
[illegible] فی سنن ابی داود فی باب صلوة اللیل عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم کان یصلی فی اللیل ثلث عشرة رکعة [illegible] بتسع او کما قالت [illegible]
[illegible] رکعتی الفجر بین الاذان والاقامة [illegible]

سه بار گفتی سبحان الملك القدوس ودر کرت سوم این کلمه را باواز بلند وکشش حروف خواندی وبعد ازان یعنی
در کرت ثالثه گفتی رب الملئکة والروح بدانکه دو سجده که بعد از وتر کنند ودرمیان آنها نشینند وآیة الکرسی بخوانند
وعمل آنها درین دیار مشهور شده گفته اند که از اصلی وسندی در اخبار وآثار ثابت نشده ودر روایة فقه که مقبول ومختار
بود نیز نیامده وحدیثی که درین باب روایة کنند موضوع است واثار وضع ازان لائح ودر بلاد عرب اصلا ازان عمل واثری نیست
ومیگویند که شافعیه از احرام دانند چنانچه در میان سجده منفرد بیاید واکثر حنفیه آنرا بالاصالة ازان اشناسند ونداننند وبعضی کراهت
نیز نقل کنند ونیز در اول همین باب آورده ودر مسند امام احمد وسنن ابن ماجه از ام سلمه رضی الله عنها مرویست که گفت کان رسول الله
یعنی شیخ عبدالحق رحمه الله
صلی الله علیه وسلم بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم یصلی بعد الوتر میگزارد بعد از وتر رکعتین خفیفتین دو رکعت سبک وهو جالس
در حالیکه وی نشسته است ترمذی در جامع خود نیز این حدیث آورده وخفیفتین نگفته وگفت که مثل این از ابی امامه وعائشه رضی الله
عنها وغیرهم نیز آمده وامام احمد از ابو امامه باهلی روایة می کنند که کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی رکعتین
بعد الوتر وهو جالس یقرأ فیهما باذا زلزلت وقل یا ایها الکافرون وصاحب مشکوة از دارمی از ثوبان آورده
که گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم این بیدار شدن وشب برخاستن مشقت وگرانست چون بگزارد یکی از شما وتر
بگزارد دو رکعت بعد از وی اگر قیام لیل میسر است چه ما والا کفایت کند او را از قیام تهجد **فصل پنجم** در وقت تراویح
اختلافست فیما بین علما در وقت تراویح نزد بعضی وقتش تمام شب است از مغرب تا فجر ونزد بعضی میان عشا و وتر ونزد بعضی
بعد عشا تا فجر واین است قول صحیح چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آخر شب بگزارده وامیر المومنین حضرت فاروق رضی الله
عنه در اول شب مقرر کرده چنانچه گذشت وهمین است در کتب معتبره فقه فی فتاوی قاضی خان اختلف المشایخ رحمهم الله
فی وقته یحکی عن الشیخ الامام اسمعیل الزاهد وجماعة وراء رحمهم الله ان جمیع اللیل الی طلوع الفجر وقت
ها قبل العشا وبعده قبل الوتر وبعده لانها سمیت قیام اللیل فکان وقتها اللیل وعامة مشایخ بخارا
رحمهم الله قالوا وقتها ما بین العشاء والوتر ان صلاها قبل العشاء او بعد الوتر لم یؤد فی وقته ولا یکون
تراویح لان التراویح عرفت بفعل الصحابة رضی الله عنهم فکان وقتها ما صلوا فیها وهم صلوا بعد
العشاء قبل الوتر وقال القاضی الامام ابو علی النسفی رحمه الله الصحیح انه لو صلی التراویح قبل العشاء لا یجوز
ولا یکون تراویح وان صلوا بعد العشاء وبعد الوتر جاز ویکون تراویح لانه تبع العشاء بمنزلة السنة

انتهى فى الوقاية سن التراويح عشرون ركعة بعد العشاء قبل الوتر وبعده انتهى فى الدر المختار والتراويح سنة
موكدة لمواظبة الخلفاء الراشدين للرجال والنساء اجماعا ووقتها بعد صلوة العشاء الى الفجر قبل
الوتر وبعده فى الاصح انتهى مسئله پس اگر كسى تراويح گزارد قبل عشاء ادا نخواهد شد واگر بعد وتر گزارد جائز است اما
مستحب مابين عشاء ووتر است للتوارث ومستحب است تاخير تراويح تا ثلث شب وبعد نصف مكروه نيست مسئله واگر فوت
كرد وقت را بدون ادا تراويح قضا لازم نباشد بر قول صحيح كذا فى الدر المختار وقاضى خان وغير ذلك من كتب الفقه مسئله
اگر تنها گزارد قضاء تراويح ثواب نفل خواهد يافت واز تراويح نخواهد شد وبجماعت نبايد گزارد چه جماعت نفل بر سبيل تداعى مكروه است
كما مر خاتمه در مسائل شتى مسئله اگر فقيهى حافظ باشد بايد كه خود امامت كند وبديگرى اقتدا نكند فى فتاوى قاضيخان
ولو كان الفقيه قاريا فالاحسن والافضل له ان يصلى بقراءة نفسه ولا يقتدى بغيره مسئله اگر اقامت
كنند تراويح را دو امام اولى آنست كه هر امام ترويحه كامله بگذارد فى فتاوى قاضيخان ولو اقاموا التراويح بامامين
فصلى كل امام بتسليمة بعضهم جوزوا ذلك والصحيح انه لا يستحب وانما يستحب ان يصلى كل امام ترويحة
ليكون موافقا عمل اهل الحرمين فلما جاز التراويح بامامين على هذا الوجه يجوز ان يصلى الفريضة احدهما
والاخر التراويح مسئله اگر يك شفعه از تراويح فاسد شد پس قراءة هم اعاده كنند بقول بعض [illegible] فى فتاوى قاضيخان
واذا فسد الشفع من التراويح وقد قرأ فيه هل يعتد بما قرأ قال بعضهم لا يعتد ليحصل الختم فى الصلوة
الجائزة وقال بعضهم يعتد بتلك القراءة لان المقصود هو القراءة ولا فساد فى القراءة مسئله اگر اختلاف
كردند قوم كه امام دو ركعت گزارده يا سه ركعت وامام بر يقين است پس عمل كند بر يقين خود واگر امام را شك باشد پس عمل كند بقول
كسى كه همراه اوست [illegible] وكذا فى فتاوى قاضيخان مسئله [illegible] اگر اختلاف كنند قوم از امام عمل كند امام بيقين خود [illegible]
فى فتاوى قاضيخان اذا سلم الامام فى ترويحة وقال بعض القوم صلى ثلث ركعات وقال بعضهم صلى
ركعتين يأخذ الامام بما كان عنده فى قول ابى يوسف رحمه الله ولا يدع علمه بقول الغير وان لم يكن
الامام على يقين يأخذ بقول من كان معه [illegible] وكذا لو وقع الاختلاف بين الامام وبين القوم
ان كان الامام على يقين يعمل بما كان عنده انتهى مسئله [illegible]
[illegible] قول صحيح [illegible]

وقيل يصلي بالجماعة وقيل فرادى في المضمرات والخلاصة هو الصحيح واليه اشار الديناري انتهى مسئله
چهار ركعت تراويح بيك سلام و يك قعده گزارد نزد بعضى فاسد شد نماز و بقول صحيح ادا شود از يك شفعه و بقولى بجاى چهار
ركعتش تمام است و اگر بر شفعه اولى قعده نمود ترويحه كامله جائز است و همچنين شش ركعت و همچنين هشت يا ده يا
بيست ركعت بيك سلام اگر چه زياده بر هشت ركعت مكروه است في الكشف وذكر في فتاوى قاضيخان ان انه لو صلى اربعا
من التراويح بتسليمة ولم يقعد في الثانية تفسد في القياس وهو قول محمد وزفر رحمهما الله ورواية
عن ابي حنيفة رحمه الله وفي الاستحسان لا تفسد وهو قول ابي يوسف رحمه الله واظهر الروايتين
عنه واذا لم تفسد اختلفوا في انها تنوب عن تسليمتين او تسليمة قال الفقيه ابو الليث انها تنوب
عنهما كما لو صلى اربعا قبل الظهر من غير القعود الاول فانه جاز على المختار استحسانا وكما وجب على نفسه
اربعا بتسليمتين فصلاها بتسليمة فانه يجوز على ما ذكر في امالي ابي يوسف رحمه الله وقال
الفقيه ابو جعفر رحمه الله انما تنوب عن تسليمة وهو الصحيح لان القعدة على راس الركعتين فرض
في التطوع فتركها مفسد وهو القياس وانما جاز استحسانا فاخذ بذلك في فساد الشفع الاول
ويعمل في بقاء التحريمة لصحة الشروع في الشفع الثاني فيكون المؤدى ركعتين هذا اذا لم يقعد في الثانية
وان قعد فيها فقيل لا يجوز الا عن تسليمة وعلى قول العامة يجوز عن التسليمتين وهو الصحيح وعلى هذا
لو صلى ستة او ثمانية او عشرا بتسليمة فلو قعد في كل اثنتين فعلى قول البعض جاز الكل عن تسليمة وعلى
قول العامة جاز كل ركعتين عن تسليمة وهو الصحيح كذا في شرح ابي المكارم انتهى مسئله اگر سه ركعت
بيك سلام گزارد و قعده نكرد بر ركعت ثانيه فاسد شد نمازش في فتاوى قاضيخان فعلى هذا اذا صلى التراويح عشر
تسليمات كل تسليمة ثلث ركعات ولم يقعد في كل ثلث على راس الثانية في القياس وهو قول محمد
وزفر رحمهما الله واحدى الروايتين عن ابي حنيفة رحمه الله عليه قضاء التراويح لا غير واما في
الاستحسان في قول ابي حنيفة رحمه الله على قول من قال لا يجوز ذلك عن التراويح عليه قضاء
التراويح وهل يلزمه الثالثة شيء على قول ابي حنيفة لا يلزمه ساهيا كان او عامدا وعلى قول ابي يوسف
رحمه الله ان كان ساهيا فكذلك وان كان عامدا عليه مع التراويح عشرون ركعة في

ثالثة قضاء ركعتين وعلى قول من قال يجوز عن التراويح في قولهما هل يلزمه قضاء شيء آخر ان كان
ساهيا لا يلزمه وان كان عامدا عليه قضاء عشرين ركعة انتهى مسئلہ امام نیت وتر کرد بگمان تمام شدن
تراویح بست رکعت پیشتر بعد تمامی دو رکعت یاد کرد که یک تسلیمہ باقیست پس سلام داد وبعد دو رکعت ادا خواہد شد از تراویح
في فتاوى قاضيخان امام شرع في الوتر على ظن انه اتم التراويح فلما صلى ركعتين تذكر انه ترك التسليمة
فسلم على راس الركعتين لم يجز ذلك عن التراويح لانه ما صلى بنية التراويح مسئلہ امامت صبی نابالغ مر بالغان را
روا نیست در فرض باشد یا در تراویح بر قول صحیح في الهداية وفي التراويح والسنن المطلقة جوزه مشايخ بلخ ولم يجوزه
مشائخنا ومنهم من حقق الخلاف في النفل المطلق بين ابي يوسف وبين محمد رحمهما الله والمختار انه
لا يجوز في الصلوات كلها لان نفل الصبي دون نفل البالغ حيث لا يلزمه القضاء بالافساد بالاجماع مسئلہ
امامت نابالغ مر نابالغان را روا است في فتاوى قاضيخان وان ام الصبيان يجوز لان صلوة الامام مثل صلوة المقتدي
مسئلہ نشسته گزاردن تراویح بغیر عذر موجب تنصیف ثواب است ونزد بعضی مکروه كذا في فتاوى قاضيخان وقال بعضهم
يجوز اداء التراويح قاعدا بغير عذر وفرقوا بين التراويح وبين سنة الفجر وهو الصحيح الا ان ثوابه يكون
على النصف من صلوة القائم مسئلہ اقتدا بامام قاعد جائز است في الهداية ويصلي القائم بالقاعد ودلیلش در
آخر اولہ اختلاف آورده وازدواب است که دلیل قول المفتی به در آخر می آرد ودر غیر آن نیز از کتب معتبره همچنین نقل است
حکم جمیع نماز ها از فرائض ونوافل اما اختلاف کرده اند در آنکه مقتدی را استحباب حیثیت از قیام وقعود بغیر عذر در باب تراویح
چنانچه گذشت اما در فرائض پس مقتدی را از قعود بغیر عذر درست نیست بالاتفاق والله اعلم مسئلہ مکروه است مقتدی را
نشسته بودن با نتظار رکوع امام وشریک شدن با قرب رکوع وهمچنین مکروه است گزاردن نماز در غلبه خواب بلکه باید که اول
خواب دفع کند بعده نماز گزارد ونیز مکروه است گزاردن نماز بالای بام بسبب شدت گرمی ونیز مکروه است دست بر زمین نهاده
برخاستن در نماز ونیز مکروه است شمار کردن رکعات تراویح یعنی در هر رکعت یا در هر تسلیمہ ساعد بزبان آمدن یا در دل
داشتن شمار تراویح تحرزا عن الكراهة یا زیاده علی العشرین افضل است في فتاوى قاضيخان ويكره للمقتدي ان يقعد في
التراويح فاذا اراد الامام ان يركع يقوم لان فيه اظهار التكاسل في الصلوة والتشبه بالمنافقين
قال الله تعالى واذا قاموا الى الصلوة قاموا كسالى [illegible]

حتی یستیقظ لان فی الصلوٰة مع النوم تهاون وغفلة وترک التدبر وکذا الوصل علی السطح فی شدة الحر لقوله تعالی قل نار جهنم اشد حرا لوکانوا یفقهون وکذا یکره ان یضع یدیه علی الارض عند القیام بل یقوم بواحدة لان فی وضع الید علی الارض تشبه بالمنافقین ویکره عد الرکعات فی التراویح لما فیه من اظهار الملالة انتهی وفی الدر المختار و ـــ کره تنزیها عد الآی والسورة والتسبیح بالید فی الصلوٰة مطلقا ولو نفلا اما خارجها فلا یکره کعده بقلبه او بغمزه انامله وعلیه یحمل ما جاء من صلوٰة التسبیح پس گا

که عد تسبیح بقلب داخل نماز مکروه نشد خارج کی مکروه خواهد شد و قاضیخان نیز کراهت عدد رکعات تراویح را معلل باظهار ملالت کرده پس معلوم شد که عد بقلب برای مصلی افضل ست چه عد بقلب مکروه نیست و مصلحت صلوٰة موجب فضیلت ست کذا رایت فی بعض المعتبرات من کتب الفقه والله اعلم مسئله جنبانیدن باد کش یا مو گرفتن چیزی بگرید دست خود یکدو مرتبه مکروه ست و زیاده از ان مفسد نماز اما تروح بدست شخصی دیگر مطلقا مفسد نماز فی مجمع البرکات ویکره ان یروح علی نفسه بمروحة او بکمه ولا تفسد ما لو یکثر کذا فی الشیئین وفی الجامع ولو روح غیر المصلی مصلیا ورضی بترویحه تفسد صلوٰته عند مشائخنا وهو الاحوط کذا فی الخزانة الجلالیة انتهی و فی فتاوی قاضیخان ویکره ان یشم طیبا او ان یروح بثوبه او بمروحة فی الصلوٰة مرة او مرتین ولا یفسد الصلوٰة انتهی مسئله مکروه ست ترک کردن سجده تلاوة عمدا در نماز اما اگر سهوا ترک کرد سجده سهو بجا آرد فی الدر المختار و فی علی التراخی علی المختار ویکره تاخیرها تنزیها ویکفیه ان یسجد عدد ما علیه بلا تعیین ویکون مؤدیا وتسقط بالحیض والردة ان لم تکن صلوتیة فعلی الفور لصیرورتها جزءا منها فیاثم بتاخیرها ویقضیها ما دام فی حرمة الصلوٰة ولو بعد السلام فتح انتهی و فی الکشف فی القنیة انه لو ترک سجدة التلاوة یجب سجود السهو کذا فی شرح ابی المکارم و پس اگر بگذشت از سجده تلاوة و سجده نکرد پس اگر یاد کرد قبل گذشتن دو یا سه آیه مختار ست اگر خواهد سجده کرده قائم شده چیزی از قران خوانده برکوع رود و خواهد رکوع کند برای نماز مع نیة سجده تلاوة چه سجده تلاوة برکوع ادا میشود اگر نیة تداخل سجده تلاوة در رکوع کرده باشد و فور هم منقطع نشده باشد یعنی بعد از آیة تلاوة زائد از سه آیه نخوانده باشد فی الدر المختار و تؤدی برکوع صلوٰة اذا کان الرکوع علی الفور من قراءة

آیة اوایتین وکذا الثلاث علی الظاهر کما فی البحر ان نواه ای لون الرکوع لسجود التلاوة علی الراجح
مسئله اگر امام آیه سجده خوانده برکوع رفت مع نیة سجده تلاوه ومقتدی نیت سجده نکرد پس نماز امام جائز است
ومقتدی اگر بعد سلام امام سجده تلاوه بجا آورد وقعده کرده تشهد خوانده سلام داد نمازش نیز رواست والا فاسد
فی الدر المختار ولو نواها فی رکوعه ولم ینوها المؤتم لم تجزه ویسجد اذا سلم الامام ویعید القعدة ولو ترکها
فسدت صلوته کذا فی القنیة پس امام را باید که تداخل سجده تلاوه برکوع نکند تا که فساد نماز عوام مقتدیان
لازم نیاید والله اعلم بالصواب مسئله اگر بعد خواندن آیه سجده سجده بجا آورده را ید از سه آیت گذشت تا وقتی که از
نماز خارج نشد ادای سجده تلاوه لازم پس اگر در رکعه اولی با سجده نماز نیت سجده تلاوه نمود ادا شد والا در رکعه ثانیه سجده
جدا باید و اگر سجده نکرد و هم سجده سهو بجا آورد پس نمازش صحیح و سجده ساقط شد بسبب فوت محل و اگر بفور خواندن
آیه سجده رکوع کرد و نیت سجده تلاوه نکرد و سجده نماز کرد ادا خواهد شد فی البزازیة قرأ آیتها فیها ان کانت فی آخرها
او قریب منه بان کان اقل من ثلث آیات خیر ان شاء رکع بنوی التلاوة وان شاء سجد ثم عاد
الی القیام وقرأ بقیة السورة وان وصل بها سورة اخری فافضل وان لم یات بها علی الفور حتی
ختم السورة ثم رکع وسجد للصلوة سقط عنه سجدة التلاوة ولو رکع بها علی الفور وسجد للصلوة
سقطت نواها ام لا ولو قرأ بعدها آیتین ولا خلاف ان سجدة التلاوة تتادی بالصلوتیة وانما
الخلاف فی الرکوع قال بکر لابد من النیة وان قرأ بعدها ثلاث آیات ورکع لا یتادی وشمس الائمة
ان ثلث آیات لا یقطع الفور وانما یقطع الاکثر منها فلا تنوب عنها بعده الا الاکثر من ثلث آیات
فی التجنیس لابد فی الصلوتیة من النیة ایضا وان سجد فی الرکعة الثانیة لابد من سجدة علاحدة
انتهی مسئله تقدیم سجده تلاوت از محل خود جائز نیست پس اگر سجده کرد آیه سجده خواند سجده دیگر واجب
خواهد شد و سجده اول کافی نیست فی الکشف ولو تلاها فی الصلوة فسجد ثم سلم واعادها علیه
سجدة اخری انتهی مسئله افضل در سجده تلاوه داخل نماز آنست که آیه سجده تمام خوانده سجده بجا آرد
بعد از سجده برخاسته چیزی از قرآن خوانده برکوع رود پس اگر سجده در وسط سورة است سورة تمام کرده برکوع
رود و اگر در آخر سورة است پس اگر تمامی سورة را آیه سجده است و خواند منفرد است یا امام و مقتدی

واقف مسئله فقه بست برکوع رود و نیت ادای سجده تلاوة کند و همچنین اگر بعد آیه سجده یک دو آیه باشد سوره
تمام کرده برکوع رود و اگر زیاده ازان باشد یا مقتدیان اعجمی باشند پس افضل آنست که بعد برخاستن
از ادای سجده تلاوة و خواندن بقیه سوره یا ضم کردن چیزی از سوره دیگر برکوع کند اینهمه در صلوة جهریست و
اما در نماز خفی پس افضل آنست که تداخل برکوع نماز نماید کذا یستفاد من کتب الفقه المعتبرة کالبحر الرائق والکشف
وغیرها مسئله اما خارج نماز پس افضل در سجده تلاوة آنست که آیه سجده خوانده قائم شده بسجده رود وقف
الکشف شرح وقایه الروایة وفی المضمرات انه یستحب القیام قبل السجود وبعده کذا فی شرح الکنز
مسئله اگر تکرار تلاوة آیه سجده کرد در یک مجلس یک سجده کافیست مسئله افضل در تلاوة قرآن آنست که
متوجه بجانب قبله دو زانو نشسته و احسن ثیاب پوشیده با طهارة خوانده باشد و نیز دعا بعد ختم قبول میشود چه در حصن حصین
در اوقات اجابت دعا در احوال اجابت دعا می آرد و عقیب تلاوة القرآن لاسیما الختم خصوصا من القاری
مسئله و نیز از آداب دعا است متوجه بکعبه شده دست تا سینه یا بالا ان برداشته دعا کردن لیکن تجاوز از محاذی
بدعت است و فی سنن ابی داود فی باب رفع الیدین فی الاستسقاء عن عمیر مولی ابی اللحم انه رأی النبی صلی الله علیه وسلم
یستسقی عند احجار الزیت قریبا من الزوراء قائما یدعو یستسقی رافعا یدیه قبل وجهه لا یجاوز بهما رأسه انتهی
باب الدعاء عن ابن عباس قال المسئلة ان ترفع یدیک حذو منکبیک او نحوهما ای قریبا منهما وفی المشکوة عن السائب
عن سهل بن سعد عن النبی صلی الله علیه وسلم قال کان یجعل اصبعیه حذاء منکبیه ویدعو از اینجا معلوم شد که دست برداشتن
تا برابر دوش سنت است و گاهی ازان هم میکرد لیکن به بالای سر گاهی کم ازان تا آنچه که در مشکوة می آرد از مسند امام احمد
عن ابن عمر رضی الله عنه انه یقول ان رفعکم ایدیکم بدعة ما زاد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم علی هذا یعنی الی الصدر
رحمة الله علیه ترجمه می آرد که طیبی گفت که انکار ابن عمر بر قوم در حالت احوال ایشانست در دعا و سوال فرق کردن میان
حالات که برای امری تا سینه بردارند و بالا سینه تا دوشها برای امری دیگر و بالای دوشها برای امری دیگر فافهم انتهی
[illegible] گفتن حضرت ابن عمر رضی الله عنه بدعت بوده [illegible] انسان را دست برداشتن تا دوش که موهم است
[illegible] حضرت ابن عمر رضی الله عنه خبر داد موافق علم خود پس بدعا رفع نما شد این روایت [illegible]

[illegible] الصلوة والسلام [illegible]

سبع مواطن ای لا ترفع الایدی حتی وجه السنة الاصلیة التی هی سنة النبی الا فی هذه المواضع ورفع الید عند الدعاء لیس
ما علیه الامة انما هو من الاداب والاستحباب والاتباع بالاثار لا علی سنة الهدی ذکر فی المستخلص السید الامام ابو القاسم
السمرقندی رح اداب الدعاء عشرة الی ان قال الثالث یستقبل القبلة ویرفع یدیه بحیث یری بیاض ابطیه قال النبی صلی الله علیه وسلم ان
ربکم حی کریم یستحیی من عبده اذا رفع یدیه الیه ان یردهما صفرا وذکر رکن الاسلام فی شرعة الاسلام فی فصل سنن الدعاء بعد ذکر
شرائط الجمعة ویبدء بالدعاء لنفسه ویرفع یدیه الی المنکبین ویمسح باطن کفیه مما یلی وجهه وفی المبسوط والمحیط فی الاستسقاء
وعن ابی یوسف رح ان شاء رفع یدیه فی الدعاء وان شاء اشار باصبعیه لان رفع الیدین فی الدعاء سنة فی الخطباء وجعل
المراد انه من سنن الزوائد فی المبسوط وعن محمد ابن حنیفة رح قال الدعاء اربعة دعاء رغبة ودعاء رهبة ودعاء تضرع ودعاء خفیة
ففی دعاء الرغبة یجعل بطون کفیه نحو السماء وفی دعاء الرهبة یجعل ظهر کفیه الی وجهه کالمستغیث من الشیء وفی دعاء التضرع
یعقد الخنصر والبنصر ویحلق الابهام والوسطی ویشیر بالسبابة ودعاء الخفیة ما یفعل المرء فی نفسه وعلی هذا قال ابو یوسف
رحمه الله فی الاملاء یستقبل بباطن کفیه القبلة عند افتتاح الصلوة واستلام الحجر وقنوت الوتر وتکبیر العید ویستقبل بباطن
کفیه السماء عند رفع الایدی علی الصفا والمروة وبعرفات وجمع وعند الجمرتین لانه یدعو فی هذه المواقف بدعاء الرغبة
وفی القنیة نافلا عن شرف الملکی المستحب ان یرفع یدیه عند الدعاء بحذاء صدره کذا روی ابن عباس من فعل النبی صلی
الله علیه وسلم ونیز از اداب دعا است دراز کردن هر دو دست وبعد فراغ از دعا مالیدن سوی خود هر دو دست
فی المشکوة بروایت عن البیهقی عنه یعنی عن انس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یرفع یدیه فی الدعاء حتی یری بیاض ابطیه وعن
السائب بن یزید عن ابیه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا دعا فرفع یدیه مسح وجهه بیدیه وفی القنیة مسح الیدین علی الوجه
عقیب الدعاء سنة وقیل لیس بشیء وللاول الحجة قال علیه السلام اذا سألتم الله فاسئلوه ببطون اکفکم ولا تسئلوه بظهورها و
اذا دعا احدکم ففرغ من دعائه فلیمسح بیدیه علی وجهه وفیه یستحب والافضل ان یبسط کفیه ویکون بینهما فرجة وان قلت ولا
یضع یدیه علی الاخری فان کان وقت عذر او برد فاشار بالمسبحة قام مقام بسط کفیه مسئله مستحب است تزئین مسجد در
رمضان برای تراویح از تعلیق قنادیل وبسط فرش وگچ کردن دیوارها و مسجد آنچنانکه نقل فی کتب الفقه من فعل
امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه وثنا کردن امیر المؤمنین علی رضی الله عنه وقع الفراغ من تسوید هذه الرسالة فی
التاسع والعشرین من رمضان السنة بعد الالف والاثنین من الهجرة علیه اکمل التحیات تمت

الحمد لله الذی هدانا منهاج رضوان فکتبت علینا صیام رمضان والصلوة علی من بعث
فینا من انفسنا بالمعجزات الظاهرة وآیات القرآن لیرشدنا من البحر الرائق للایمان الذی هو
کاف ووافٍ فی دفع الضلالة والخذلان وعلی آله واصحابه الذینهم کانوا هداة الی التصدیق
بالقلب والاقرار باللسان لاسیما علی الارکان الاربعة للدین القویم کساهم الله تعالی ثیاب المغفرة والرضوان

اما بعد سالکان مسالک دین متین و واردان موارد شرع مبین را مژده باد که درین زمان فرحت توامان که آن زا
زبده ادوار و ارشد اوانهم با عمده اسباب رسیا نامه عجاله نافعه که تشنگان زلال رحمت الهی را آب حیات و علاج راقمه
گزیده لبان هامون جهالت عنادانی را کوثر تسنیم است هر سطرش گلستان سمای فضل و کمال هر ورقش برگ شجره
امانی را نهال سواد بخشای دیده آسمان بیاضش رشک افزای حور و غلمان بعائد لیلای یامین السطورش
یا یتیم بیکر وار مجنون گریبان دریده و مطالعه مضامین فیض آگین آن فلاطون بدعوی فهم و ذکا را زبده حروفش
موج گرداب لجهٔ فصاحت و بلاغت اسطورش سرو سنبل روضه لطافت و برعنه ناش **منهاج الرضوان**
فی قیام الرمضان مصنفش هدایة الرحمن الی طریق الرحمة والغفران تصنیف علامه جلیل و ترصیف فهامه نبیل
شفای اسقام جهل و ضلالت احیای اموات علم و درایت آبیار حدایق شریعت غرا رنگ و بهار شقایق طریقت
و ملت بیضا غنیة الطالبین حقیقت و معرفت منیة السالکین مسالک ایمان مشکوة مصابیح معقول و منقول مفتاح
خزائن فروع و اصول مصفی درر غرر مسائل محکمه موشر الی مثالی دلائل موجهه غواص بحر الرائق علوم سیراب
نهر الفائق فهوم ذخیرة العقبی مجمع الآفاق حجة السالکین زبدة الواصلین مولانا و مقتدانا هادی مراحل هدا وانی
شاه محمد عبد الرزاق ادام الله ظلال جلاله وافاض علینا زلال هدایته و کماله در مطبعت لا زالت فیض
ابدی یعنی مطبع **گلزار محمدی** محسوس و رنگ فتح و ریحان بآبیاری اهتمام سراپا تقصیر
محمد وزیر زیبنده انطباع پوشانیده مطبوع طبائع انام و منظور نظر خواص و عوام گردید

اشتهار

۹۶۲۵

بخدمت اهالیان مطابع و تاجران کتب گزارش است که کتاب هذا بدون اجازت خواجه محمد وزیر صاحب
مالک مطبع گلزار محمدی طبع نفرمایند که حق تصنیف بمشار الیه داده شد — العبد محمد عبد الوهاب ابن مولانا شاه محمد عبد الرزاق

صحتنامہ کتاب منہاج الرضوان فی مسائل قیام رمضان

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
٢	٦	یحبون	تحبون	٨	١٣	ردالمختار	ردالمحتار	١٥	٩	رسالۃ	رسالۃ
٣	۴	حبثت	خشیت	//	١٦	میوثم	یوثم	//	١٣	عطاربگا	مبارکا
//	٧	نہ	نہ	//	٢٠	وھن	دھن	١٦	٦	نعلیکم	علیہم
//	١٠	ـــہ	کہ	//	٢١	وھن	دھن	١٣	۴	نحوالعیاذ باللہ	والعیاذ باللہ
٣	٢	٣	رد	٩	۴	ارشدوالی	ارشدوالی	٢٢	١٥	بامکہ	بابیکہ
٥	١١	التراویحھی	التراویح	//	٧	من کرو اھت	ممن خشی کرواھتہ	//	٣٠	الثانیہ	[illegible]
//	١٢	الفسام	النسام	//	١٢	الیضا	وقیہ الضیا	١٩	٣	فالدہ	فائدہ
//	١٥	سروبات	مرویات	//	١٣	رکعۃ ست	رکعۃ آلف ست	//	١٣	ولا ابہم اللہ	ولا ابرھم
//	١٨	ان امر	ان آمر	١٠	١٦	یادار با	ادار با	//	١٨	بنام	بنام
٦	١	تحفرت	تحضرت	١١	٥	جاز	جائز	٢٠	٣	للانشبین	للمذنبین
//	١٥	صلین	صلین	//	١٣	جاز	جائز	//	٥	ثلث	ثلثا
٧	٣	بحاعت	بجماعۃ	//	٢١	جاز	جائز	//	٦	تسح	قسطنا
//	٥	ہی	ہما	١٣	١	ھل	اہل	//	٧	تحالیف	بتحالیف
//	٦	لایکرہ	لاتکرہ	//	٣	شعلق	تتعلق	//	٨	کتفہ	[illegible]
//	٨	شرح المختصر وقایہ	شرح مختصر الوقایہ	//	١٠	اھمت التروایح	اھمت التراویح	//	١١	ولا باس بہ	ولا باس
//	١٠	الایکرہ	لایکرہ	//	//	عنا	عنہا	//	١٣	نبیا یہ	شبا یہ
//	١٣	مارہ	باھرارۃ	١٣	١٩	شعار للسنۃ	شعار السنۃ	//	١٩	حائز کاسب	حائز لو کاسب
٨	٢	لکریذ	مکررۃ	١٣	٢	حنیکم	صنیعکم	//	٢١	ولایترک	ولایترک
//	٣	امت	امت	//	٧	والنشا	والنساء	//	//	الختم والکسل	الختم والکسل
//	٨	من لیوثم	یوثم	//	٢٠	تفروش پس	پس تفروش	٢١	٢	تمام	[illegible]
//	١٣	توسلت	توسطت	//	//	در	در مسجد	//	٣	کذ	کذا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۱	۵	نے المحیطا	نے محیط	۲۳	۱۵	وتحلیع	تخلیع	۳۰	۹	خاسجی کی	خارج ثان کی
۔۔	۔۔	المسرخسی	السرخسی	۔۔	۲۱	داو	داوا	۔۔	۱۰	فی الشقیین	فی الشقین
۲۲	۳	نقل کردہاند	نقل کردہ	۲۳	۱۲	وتیضیع	ویقع	۔۔	۱۵	صلوۃ	صلوتیہ
۔۔	۴	کہ ازعبانیکہ	کہ ازجائیکہ	۔۔	۱۶	المعتبرات	المعتبرات	۔۔	۲۱	قرائۃ	قراۃ
۔۔	۵	الاقرء	بقرہ	۔۔	۱۹	متابعۃ	بمتابعۃ	۳۱	۱	الرائج	الرائج
۔۔	۹	الدرشیخوان	الدرستخوان	۲۵	۱	شک کردہ	شک کرد	۔۔	۱۰	جیر	خیر
۔۔	۱۲	بترک	بترک	۔۔	۴	ترک کند	ترک نکند	۔۔	۱۱	المسوبہ	المسورۃ
	۱۵	یقول	بقول	۔۔	۷	قرائۃ	قراۃ	۔۔	۲۱	اقتضدے	اومقتدی
۲۴	۱	تنویرالابصا	تنویرالابصار	۔۔	۱۰	قطعہ وتابعۃ	قطعہ وتابعہ	۳۲	۴	زمادہ	زیادہ
۔۔	۔۔	عشس	عشائین	۔۔	۔۔	بعدہ سوج	بعدہ ربعا	۔۔	۵	وغیرہا	وغیرہا
۔۔	۔۔	ودتربعدہا	وتر بعدہا	۔۔	۔۔	قدروس ثنا		۔۔	۱۳	حدو	حدہ
۔۔	۴	دررلعۃ	درر کعۃ	۔۔	۱۲	من ارد	من آرد	۔۔	۱۶	عبدالر	عبدالحق
۔۔	۵	وچہر	درچہار	۔۔	۲۰	بوسہ تبیع	بوسہ تبیع	۔۔	۱۶	ترجمہ	ترجمہ
۔۔	۔۔	سہ کہ سورۃ	سہ سورہ	۲۶	۷	جدلس	جالس	۳۳	۱	ی	ہی
۔۔		احد	آمدہ	۔۔	۱۹	لیب	بعد	۔۔	۳	بیاض	بیاض المطیبہ
۔۔	۔۔	کنفر	اکثر	۲۷	۔۔	قرارہ	قراہ	۔۔	۵	سد مالدے	[illegible]
۔۔	۔۔	[illegible]				[illegible]	[illegible]	۔۔	۔۔	[illegible]	[illegible]
۔۔	۔۔	عماد ازابراہیم	عماد ازابراہیم	۔۔	۱۹	الام	الامام	۔۔	۶	بدلیۃ	رجبیۃ
۔۔	۹	ازسود	ازاسود	۲۸	۴	درچنین	وہمچنین	۔۔	۹	سحلق	یحلق
۔۔	۔۔	ایکا الاعلی	زبانک الاعلی	۔۔	۴	ذکر فی قتادہ	ذکر قاضی خان	۔۔	۱۳	سم	سلم
۔۔	۱۱	پنج	تسبیح	۲۹	۲۱	غلبۃ	غلبہ	۔۔	۱۶	دلاول	والاول
۔۔	۔۔	ویعضی	دربعضی	۳۰	۴	عدالذی	عدالای	۔۔	۱۹	رای	برای
۔۔	۱۵	وتکبیرگویان	تکبیر گویان	۔۔	۵	باجار	باجار	۔۔	۲۱	السین	من سنۃ السین

[illegible]